

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Jan Skoták

**Postavení strany Československé národní
demokracie v politickém systému první
československé republiky v období 1918-1934**

Bakalářská práce

Praha 2013

Autor práce: **Jan Skoták**

Vedoucí práce: **PhDr. Lada Šušlíková, PhD.**

Rok obhajoby: **2013**

Bibliografický záznam

SKOTÁK, Jan. Postavení strany Československé národní demokracie v politickém systému první československé republiky v období 1918-1934. Praha, 2013. 42 s. Bakalářská práce Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra politologie. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Lada Šušlíková, PhD.

Abstrakt

Motivací této bakalářské práce je zmapovat vznik Československé národní demokracie a zejména potom prozkoumat její vývoj a nejdůležitější momenty v první republice v rámci zvoleného časového období. Dílčími cíli je také pokusit se objasnit postavení národní demokracie na politické scéně mladého Československa, přiblížit její vztah ke skupině Hradu, a v neposlední řadě také k fašismu. Jedná se o jednopřípadovou studii, která je zakončena krátkou pasáží o zapojení strany do Národního sjednocení. V souvislosti s národní demokracií bylo nemožné vyhnout se nejvýraznějším fenoménům a nejsilnějším politickým činitelům té doby, kterých se tato práce také okrajově dotýká. Spíše však ve vztahu k probírané straně než jako k samostatným podtématům. Menší část práce je věnována nejvýznačnějším postavám v historii národní demokracie.

Abstract

The motivation of this bachelor theses is to map formation of Czechoslovak national democratic party and especially to explore its evolution and the most important moments in First Republic, during defined time period. Partial objectives are as well the attempt to clarify status of National democratic party on political scenen of young Czechoslovakia, explore its relationship to the group Hrad and last but not least, to fascism. It's one-case study which is terminated by a short passage dedicated to party's involvement to National Unity. Talking about National democratic party, it was impossible not to mention the most significant phenomenons and the strongest political agents of that era. This theses talks about them partialy as well, but rather in relation to discussed party than as a separate sub-topic. Smaller part of this theses is decicated to the most significant figures in the history of Natinal democratic party.

Klíčová slova

národní demokraté, Karel Kramář, Alois Rašín, politický systém první československé republiky

Keywords

National Democrats, Karl Kramar, Alois Rasin, political system, the first Czechoslovak Republic

Rozsah práce: Rozsah práce je 86 500 znaků včetně mezer.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Jan Skoták

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval své vedoucí bakalářské práce PhDr. Ladě Šušlíkové PhD., která mi pomáhala nejen korekcí jednotlivých částí (a později i celé) práce, ale také za motivovací a vlídné jednání, které jsem si často nezasloužil. Dále potom svým rodičům a přítelkyni za podporu a doplňování duševních sil.

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut politologických studií

Teze bakalářské práce

na téma

**Postavení strany Československé národní demokracie v politickém
systému první československé republiky v období 1918-1934**

Jméno: Jan

Příjmení: Skoták

Vedoucí práce: PhDr. Lada Šušlíková, PhD.

Datum odevzdání: 20. května 2011

1. Úvod

a) téma

Tématem mé bakalářské práce bude analýza politické strany první československé republiky s názvem Československá národní demokracie. Československá národní demokracie ČsND byla oficiálně ustavena na březnovém sjezdu 1919, a to na základě transformace stávající České státoprávní demokracie, která vznikla v předchozím roce spojením několika subjektů, mezi něž patřili například mladočeši, pokrokaři či realisté. Lze tedy říci, že ač založená v roce 1919, šlo o stranu s kořeny už v rámci systému Předlitavska.

Československá národní demokracie představovala jednoho z hlavních aktérů první československé republiky, disponovala velmi silným koaličním a v určitých momentech i vyděračským potenciálem. Národní demokraté patřili mezi důležité protagonisty prvního odboje i ustavení nové samostatné republiky (viz Alois Rašín jako jeden z pěti tzv. mužů 28. října), ČsND taktéž získala stálé zastoupení v důležité neformální instituci tzv. Pětce (respektive v následujících institucích typu Šestky, Osmý atd.). Její členové patřili mezi přední osobnosti politického i společenského života, kteří zásadně ovlivňovali také ekonomický a obecně celkový chod země – v tomto ohledu je nutné zmínit například Aloise Rašína coby tvůrce československé měnové reformy nebo prvního československého ministerského předsedu Karla Kramáře¹.

Je zajímavé, že minimálně v prvních letech republiky byl reálný vliv ČsND vyšší, než by odpovídalo její síle vycházející pouze z počtu mandátů, respektive hlasů odevzdaných ve volbách: jejím maximem bylo přibližně 9 % hlasů v komunálních volbách 1919, v prvních volbách do československého parlamentu 1920 už to bylo jen 6,3 % hlasů a v následujících se pak propadla až na cca 4 % podporu. Vysoký koaliční potenciál u takto malé strany je často k vidění u středových subjektů, tomu však národní demokracie neodpovídala, protože šlo o pravicovou, konzervativní stranu, lze říci o nejpravicejší subjekt mezi relevantními českými/československými stranami první republiky². Její síla vycházela z několika důležitých faktorů, zejména z vysokého počtu kvalitních, silných osobností (viz výše), dlouholetých zkušeností, „zásluh“ za ustavení republiky, osobních vazeb, zakotvení v neformálních, mimoústavních institucích typu Pětka a dále pak i v důsledku heterogenního prostředí republiky způsobeného etnicko-jazykovým štěpením.

¹Velmi blízké vztahy s těmito osobnostmi, idejemi, stranou i reálnou politikou měl blízký přítel Aloise Rašína a jeho poradce při měnové reformě uznávaný bankéř Jaroslav Preiss, pozdější šéf Živnobanky.

²Ve 30. letech se postupně posunula směrem k pravému extrému, kdy vstoupila s dalšími stranami (zejména stříbrného Národní ligou a Národní frontou) do tzv. Národního sjednocení.

Československá republika byla z národnostního hlediska velmi silně rozštěpena, občané české národnosti představovali v jejím průběhu jen cca 50,5 až 55%³ z celkového počtu obyvatelstva. Kromě uvedené heterogenity byl důležitým faktorem i negativismus řady etnických menšin, včetně jejich politických reprezentantů. Pasivní rezistence či odpor vůči spolupráci s českými protějšky pak vedl k situaci, že až do roku 1926 tvořily vládu výhradně české/československé strany bez účasti těchto minorit. Potřeba zapojit do vlády co nejvíce českých/československých stran – s cílem dosáhnout parlamentní většiny – pak posilovala mimo jiné i pozici ČsND.

Československá národní demokracie je bezesporu zajímavá v mnoha ohledech, mezi nimi lze jmenovat například následující. Šlo o dlouhodobého člena československých vlád, jehož skutečná politická síla nezávisela přímo na podpoře ve volbách (i při 4 % si udržela důležitý vliv na vládní i parlamentní úrovni), zásadní byl i její vliv v neformálních uskupeních (typu Pětka); zároveň šlo o jednoho z největších oponentů tzv. skupiny Hradu. Jednalo se o pravicovou národoveckou stranu, která se ve 30. letech postupně přesouvala k pravému kraji (dá se říci i extrému. Mezi jejími členy najdeme řadu význačných osobností, podstatné bylo i její propojení s hospodářskou sférou.

Z hlediska omezeného rozsahu bakalářské práce jsme se s navrženou vedoucí práce rozhodli omezit zkoumané období na roky 1918 až 1934. V roce 1918 došlo k založení České státoprávní demokracie, která byla o několik měsíců později transformována v národní demokracii, k vyhlášení samostatného státu a následnému ustavení Karla Kramáře prvním ministerským předsedou. Rok 1934 znamenal zásadní přelom, protože bylo dovršeno její postupné sbližování s několika dalšími stranami pravicového až krajně pravicového zaměření, které vyvrcholilo ustavením společného tzv. Národního sjednocení. Tato organizace bývá označována jako extrémně pravicová, ultrapravicová či extrémistická, s fašizujícími tendencemi. Definice a typologizace Národního sjednocení i samotné národně-demokratické skupiny v tomto období je však dosud tak sporná, konfliktní, problematická a objemná, že si nedovolím pojmout toto téma do své bakalářské práce, protože v předepsaném rozsahu bych nebyl schopen tuto otázku zodpovědně a plně pojmout.

³Je skutečností, že v československém systému byla zakotvena tzv. idea čechoslovakismu, podle níž šlo v případě Čechů a Slováků o jeden národ rozdělený na dvě jazykové větve. Pokud bychom přistoupili na tuto ideu, občané československé národnosti představovali přibližně 2/3 z celkového počtu obyvatel. Tato doktrína však byla značně problematická již ve 20. letech 20. století, neboť vedla k podceňování svébytnosti slovenského národa.

b) metodologie, cíle a výzkumné otázky

Hlavním cílem práce je definovat, popsat Československou národní demokracii a analyzovat

její pozici v systému první československé republiky. V úvodní části práce bude rozebrán vznik samostatného státu, u jehož zrodu stáli mimo jiné i členové budoucí ČsND. Následně přejdu k Československé národní demokracii. Poté, co zmapuji její ustavení a strukturu, se budu věnovat jejímu postavení v rámci politického systému první republiky. Ve druhé stěžejní části se pak zaměřím na vývoj strany v jednotlivých funkčních obdobích republiky. Poslední kapitola bude obsahovat okolnosti a podrobnosti týkající se zapojení strany do Národního sjednocení.

Ve své práci budu co nejvíce využívat analytickou metodu, případně komparativní metodu (v případě srovnání s jinými subjekty); půjde o jednopřípadovou studii. Mezi hlavní výzkumné otázky bude patřit například následující. Jaká byla role národní demokracie v politickém systému první republiky? Jaké byly faktory jejího silného koaličního potenciálu? Co zapříčinilo, že strana nikdy nezískala výraznější procento hlasů ve volbách? Jak strana získávala tak silný politický vliv, pokud ne z volebních výsledků? Jaký byl význam strany z hlediska politického a vládního systému první československé republiky? Jak byla strana vnitřně organizována a řízena? Bylo možné ve straně vysledovat přítomnost extrémně pravicového proudu? Které důvody vedly představitele strany ke spojení a začlenění se do Národního sjednocení?

2. Předpokládaná osnova práce

1. Úvod

2. Národní demokracie v rámci první československé republiky

2.1. Ustavení samostatné republiky

2.2. Vznik národní demokracie

2.2.1. Hlavní proudy budoucí ND

2.2.2. Česká státoprávní demokracie

2.2.3. Založení ND 1919

2.3. Ideologické zakotvení národní demokracie a její nejvýraznější osobnosti

2.4. Postavení národní demokracie v systému první československé republiky

3. Vývoj národní demokracie v období 1919-1934

3.1. Obecní volby 1919

3.2. Funkční období 1920-1925

3.3. Funkční období 1925-1929

3.4. Funkční období 1929-1934

4. Zapojení strany do Národního sjednocení

5. Závěr

3. Literatura a zdroje

a. Dokumenty

Ústava první republiky, tedy zákon č. 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.

Volební zákon, tedy zákon 75/1919 Sb. ze dne 31. ledna 1919, kterým vydává se řád volební v obcích republiky Československé.

b. Monografie

BALÍK, Stanislav - HLOUŠEK, Vít - HOLZER, Jan - ŠEDO, Jakub (2003). *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Vyd. 1. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2003. 180 s. ISBN 80-210-3307-X.

BROKLOVÁ, Eva (2008). *Agrárníci, národní demoraté a lidovci v druhém poločase první Československé republice*. Vyd. 1. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR. ISBN: 978-80-86495-47-7.

CABADA, Ladislav (2000). *Český stranický systém 1890-1939*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství ZČU. 100 s. ISBN 80-7082-696-7.

ČECHUROVÁ, Jana (1997). *Alois Rašín: dramatický život českého politika*. Vyd. 1. Praha: Argo. ISBN: 80-7203-061-2.

GALANDAUER, Jan (1988). *Vznik Československé republiky 1918: programy, projekty, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Svoboda. 344 s.⁴

⁴ ISBN neuvedeno.

- GRONSKÝ, Ján (1995). *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1914-1945 - I. díl*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 586 s. ISBN 80-246-1027-2.
- KÁRNÍK, Zdeněk (2003). *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl 1. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Vyd. 2. Praha: Libri. 571 s. ISBN 80-7277-195-7.
- KÁRNÍK, Zdeněk (2002). *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl 2. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Vyd. 1. Praha: Libri. 577 s. ISBN 80-7277-027-6.
- KÁRNÍK, Zdeněk (2003). *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl 3. O přežití a o život (1936-1938)*. Vyd. 1. Praha: Libri. 803 s. ISBN 80-7277-119-1.
- KLIMEK, Antonín (1998). *Boj o hrad*. Vyd. 1. Praha: Panevropa. ISBN: 80-86130-02-9.
- KLIMEK, Antonín (2000). *Velké dějiny zemí koruny české. Sv. XIII., 1918-1929*. Vyd. 1. Praha, Litomyšl: Paseka. ISBN: 80-7185-328-3.
- KLIMEK, Antonín (2002). *Velké dějiny zemí koruny české. Sv. XIV., 1929-1938*. Vyd. 1. Praha, Litomyšl: Paseka. ISBN: 80-7185-425-5.
- KLIMEK, Antonín (2003). *Vítejte v první republice*. Vyd. 1. Praha: Havran. ISBN: 80-86515-33-8.
- MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel (2005). *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861-2004, Díl 1: 1861-1938*. Vyd. 1. Brno: Doplněk. ISBN: 80-7239-178-X.
- PEROUTKA, Ferdinand (2003). *Budování státu 1-2*. Vyd. 1. Praha: Academia. 867 s. ISBN 80-200-1095-5.
- PEROUTKA, Ferdinand (2003). *Budování státu 3-4*. Vyd. 1. Praha: Academia. 961 s. ISBN 80-200-1122-6.
- RAŠÍN, Alois (1994). *Paměti Dr. Aloise Rašína / Z otcových zápisků sestavit Ladislav Rašín*. Vyd. 2. Brno: Bonus. ISBN: 80-901693-4-1.
- ŠETŘILOVÁ, Jana (1997). *Alois Rašín. Dramatický život českého politika*. Vyd. 1. Praha: Argo. 173 s. ISBN 80-7203-061-2.
- VODIČKA, Karel - CABADA, Ladislav (2003). *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Vyd. 2. Praha: Portál. 374 s. ISBN 80-7178-718-3.

c. Články

HOLZER, Jan (1997). První a Druhá československá republika - úvod do komparace stranických systémů. *Politologický časopis*, č. 4/1997, s. 330-351. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. ISSN 1211-3247.

RATAJ, Jan (2009). Národní demokracie jako alternativa zakladatelské koncepce československé demokracie. *Moderní dějiny*, 2009, roč. 17, č. 2, s. 509-518. ISSN 1210-6860.

d. Internetové zdroje

Český statistický úřad: <http://www.czso.cz/>

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky: <http://www.psp.cz/>

Pražský hrad: <http://www.hrad.cz/>

Právní server LexData: <http://lexdata.abcsys.cz/>

Senát Parlamentu České republiky: <http://www.senat.cz/>

Vláda České republiky: <http://www.vlada.cz/>

Obsah:

<u>Obsah</u>	1
<u>1. Úvod</u>	2
<u>2. Národní demokracie v první československé republice</u>	4
<u>2.1 Ustavení samostatné Československé republiky</u>	4
<u>2.2 Vznik národní demokracie</u>	6
<u>2.2.1. Hlavní proudy budoucí národní demokracie</u>	7
<u>2.2.2. Česká státoprávní demokracie</u>	8
<u>2.2.3. Založení Československé národní demokracie 1919</u>	9
<u>2.3. Ideologické zakotvení národní demokracie a její důležité osobnosti</u>	10
<u>2.4. Postavení národní demokracie v první československé republice</u>	13
<u>3. Vývoj národní demokracie v letech 1919 – 1934</u>	15
<u>3.1. Obecní volby 1919</u>	15
<u>3.2. Funkční období 1920 – 1925</u>	17
<u>3.3. Funkční období 1925 – 1929</u>	22
<u>3.4. Funkční období 1929 – 1934</u>	25
<u>4. Zapojení do národního sjednocení</u>	29
<u>5. Závěr</u>	31
<u>Summary</u>	34
<u>Použitá literatura</u>	36
<u>Seznam příloh</u>	40
<u>Přílohy</u>	41

1. Úvod

V průběhu a po skončení první světové války, kdy v Československu probíhaly oslavy samostatnosti, kterou si občané po válce úpěnlivě přáli, se na naší právě se utvářející politické scéně objevil subjekt, který bývá poměrně často opomíjen či případně dokonce zatracován pro své údajné fašistické sklony. Československá národní demokracie patřila k pěti nejvýznamnějším a nejmocnějším politickým stranám v Československu, nicméně její možnosti byly podle mého názoru výrazně vyšší. Ačkoliv se v této straně vyskytoval dostatek jedinců, kteří měli nemalou zásluhu na vzniku našeho samostatného státu, a jejich potenciál byl tedy nadprůměrný, nepodařilo se jim jej zcela naplnit. Po zapojení do Národního sjednocení nastal de facto její definitivní konec, vzhledem k tomu, že po druhé světové válce nebyla tato strana obnovena¹.

Ve své práci se tedy zabývám tématy spojenými s Československou národní demokracií. Stěžejní pro celou práci je vývoj strany jako takové a její postavení v rámci prvorepublikové politiky a společnosti. Mým cílem je tento vývoj co možná nejpřehledněji zanalyzovat, zmapovat a osvětlit případné nejasnosti. Krom tohoto primárního proudu jsou zde určité další oblasti, které úzce souvisí s hlavní linií a nebylo možno se jimi aspoň částečně nezabývat. Jedná se například o vztahy národní demokracie k ostatním politickým veličinám, které ji každodenně ovlivňovaly, vůdce a vůdčí postavy v rámci své vlastní strany, bez kterých by se strana vyvíjela zcela jinak, pokud by úplně nezanikla a některé další faktory.

K zásadním otázkám práce patří, jaká tedy byla role národní demokracie v rámci prvorepublikové politické scény. Z jakých důvodů se jí nedařilo dosahovat lepších výsledků ve volbách a čemu vděčila za to, že i přes horší volební výsledky se jí dařilo dlouhou dobu se držet na jedné z vůdčích pozic československé politiky. Zajímavou otázkou, na kterou jsem v průběhu práce narazil, bylo téma fašismu. Zda strana opravdu k fašismu inklinovala či nikoli, jak se tyto případné tendence projevovaly, k čemu vedly a jestli způsobily zapojení do Národního sjednocení a zánik strany jako takové.

Struktura práce je názorně zachycena v osnově. První část obsahuje zejména uvedení do tématu prostřednictvím vzniku Československé republiky, který je pojednán stručně vzhledem k tomu, že se jedná v mojí práci o okrajové téma a není mu věnován tak velký prostor, který by byl potřebný pro jeho důkladné rozebrání. Už v této úvodní kapitole jsem se snažil více zaměřovat

¹Na rozdíl od některých jiných prvorepublikových politických stran.

především na chování a skutky budoucích národních demokratů. Samotný vznik strany, její profil, nejvýraznější osobnosti a pozice, kterou zastávala v Československu, jsou obsaženy v dalších podkapitolách této první části. Další kapitola obsahuje zejména postupně zpracovaný vývoj strany od počátků národní demokracie až ke zmiňovanému zapojení do Národního sjednocení, které je rozebráno v samostatné části práce.

Rád bych zde zmínil také téma Pětky a jejího boje proti Hradu a to zejména z toho důvodu, že Pětka umožňovala národní demokracii ovlivňovat politickou realitu Československa. Bez ohledu na volební výsledky byla Československá národní demokracie členem Pětky (případně šestky, atd.) a díky této skutečnosti se podílela na řízení republiky. V jedné z kapitol je téma rozebráno. Přestože je to dá se říct okrajové téma, fenomén Pětky a zejména potom fenomén Hradu se objevují na mnoha místech práce. Pro Hrad byla národní demokracie asi nejvážnějším a nejvlivnějším nepřítelem a soupeřem v různých politických otázkách. I když ve skutečnosti nebyla tímto sokem celá strana, ale zejména její předseda Karel Kramář, popřípadě lidé, kteří neochvějně stáli za ním. Právě podrobnosti soubojů mezi Kramářem a Hradem, či jeho představiteli, se v práci opakovaně vynořují.

Téma samotného Národního sjednocení, jeho analýza, sktruktura, podrobně rozebrané důvody zapojení národní demokracie do tohoto politického seskupení nejsou v této práci detailně rozpracovány. Důvodem je rozsah práce, který je omezený a z toho důvodu jsem musel téma Národního sjednocení pojmout spíše jako jedno z okrajových témat, které se národní demokracie dotýká, nicméně nešlo mu zde věnovat tolik prostoru, kolik by bylo nutné k jeho důkladné analýze. Informace a některé skutečnosti k této problematice jsou uvedeny ve čtvrté kapitole, která se týká pouze tohoto problému.

V průběhu psaní jsem nenarazil na žádný nepřekonatelný problém. S případnými drobnějšími těžkostmi jsem si poradil díky konzultacím s vedoucí práce. Jedinou skutečností, které jsem při tvorbě práce litoval, bylo, že se nedochovaly stranické materiály, ze kterých by se daly čerpat originální původní informace. Nejen kvůli zisku pramene, ale zejména z toho důvodu, že v průběhu práce mě tato problematika docela zaujala. Možnost zkoumat původní materiály strany by byla bezesporu velice zajímavá, i kdyby se třeba nic z nich nedalo pro práci přímo použít. Jediným dobovým národnědemokratickým pramenem byl stranický tisk – Národní listy, který je k dispozici na internetu².

²<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=12220&it=0>

2. Národní demokracie v první československé republice

2.1. Ustavení samostatné Československé republiky

Veškeré pokusy či požadavky Čechů o zvýšení stupně autonomie, které se uskutečnily před první světovou válkou, počítaly se setrváním našeho národa v rámci Rakouska-Uherska. Požadavky a myšlenky na úplnou samostatnost se začaly objevovat až v průběhu první světové války. Už od jejího počátku panovaly v rámci české společnosti velmi negativní nálady vůči Rakousku-Uhersku. Ty pramenily zejména z toho, že nepřitelem, proti němuž měli Češi bojovat, byl (stejně jako oni) slovanský národ. Nejprve se jednalo o Srbsko a později o Rusko. Dalším důvodem k odporu vůči habsburské monarchii bylo zrušení dílčích výsledků, kterých česká politická reprezentace dosáhla v předválečném období. Jednalo se například o zrušení jazykových zákonů, zákaz politických stran v českých zemích, a další. Současně se začaly ukazovat ekonomické a hospodářské důsledky války. Tyto a další podněty vedly k reakci z české strany. Ta se projevovala na velkém počtu dezertérů. [Pánek, Tůma a kolektiv 2008: 300-301]

Myšlenka samostatného českého státu se začala objevovat po vypuknutí války u některých vysoce postavených politiků. Jednalo se zejména o Karla Kramáře a Tomáše G. Masaryka. Nutno dodat, že jakékoli plány na samostatnost byly podmíněny porážkou Německa a spolu s ním i Rakouska-Uherska. Další podmínkou byla vojenská účast Čechů na tomto vítězství. To se později podařilo díky Čechům a Slovákům žijícím v zahraničí i díky výše zmíněným dezertérům. Společně vytvořili legie v jednotlivých armádách mocností Trojdhody. Reakcí na dezercce bylo zesílení represí vůči jakékoli známce češství. Od perzekuce žurnalistů až po tresty smrti některým politikům³. Jednání s jednotlivými členy Trojdhody vedl Masaryk. Podařilo se mu přesvědčit představitele Francie, Ruska, Velké Británie a USA o správnosti existence autonomního Československa. Myšlenka spojení se Slovákou vytanula na Masarykově mysli zejména z obavy, aby budoucí český stát nezůstal téměř v úplném obklíčení germánských národů. Co se týče dalších mužů zahraničního odboje, byli to Edvard Beneš a zejména Milan Rastislav Štefánik. Ten se výraznou měrou podílel na úspěchu vyjednávání. Již od roku 1904 žil ve Francii, zde mu byl dokonce propůjčen titul generála

³Mimo jiné šlo o vrcholné představitele tzv. mladočechů, respektive budoucích národních demokratů. V květnu 1915 byl zatčen Karel Kramář, který byl spolu s Aloisem Rašínem a dalšími postaven před soud. V měsíce trvajícím procesu byli Kramář i Rašín odsouzeni za neexistující velezradu k trestu smrti provazem. K popravě ale nakonec nedošlo. Nový císař Karel I. po svém nástupu na trůn nejdříve zrušil rozsudek smrti a následně oba mladočechy propustil v červenci 1917 na svobodu. [Kárník 2005: 20-21, 25]

francouzské armády. Díky tomuto postavení měl obrovské kontakty, jak ve Francii, tak v ostatních státech Dohody⁴. [Pánek, Tůma a kolektiv 2008: 302-303]

Politické strany u nás se mezitím snažily sjednotit, což se jim nakonec aspoň částečně podařilo díky Českému svazu⁵, který byl založen 18. listopadu 1916. Množily se demonstrace a stávky, které pramenily nejen z protirakouských nálad, ale také ze vzrůstajícího nedostatku potravin a surovin. Pod dojmem vzrůstajících radikálních opozičních nálad mezi českým lidem, nástupem císaře Karla a vstupem USA do války, opustily téměř všechny české politické strany aktivistický prorakouský přístup. Tento trend potvrdily i osobnosti jednotlivých stran, které byly propuštěny z vězení. U mladočechů se jednalo o zmiňovaného Rašína a Kramáře. Zapojení USA do války znamenal samozřejmě také výraznou převahu vojenských sil, kterou získala dohodová vojska. Vzhledem k tomu, že československé legie byly na jejich straně, byla možné začít jednat o osudu českého národa. [Malíř, Marek a kolektiv 2005: 174-175]

Role československých legií byla velice důležitá zejména proto, že díky existenci československé armády a jejím činům v průběhu války byly mocnosti na straně Dohody ochotny uznat právo Čechů na samostatnost. V tu chvíli už pro Čechy nebylo jiného cíle než vytvoření samostatného a nezávislého státu. O tom, že do pomalu se rodícího státu bude zahrnuto i Slovensko, bylo rozhodnuto v Pittsburgu 30. května 1918⁶. [Klimek 2000: 15]

V následujících letních měsících zaznamenala dohodová vojska definitivní průlom a o výsledku války bylo rozhodnuto. Další výraznou událostí letního období bylo obnovení Národního výboru, který byl sestaven podle volebních výsledků do říšské rady z roku 1911. Do čela byl potom dosazen Karel Kramář (to vše 13. července). Tento národní výbor si kladl za cíl: „... právo *sebeurčení v samostatném, demokratickém státě československém s vlastní správou ve vlastním domě a pod vlastní svrchovaností*“ [Klimek, Nováčková, Polišenská, Šťovíček 1994: 163]. Personální obsazení

⁴Další skutečností, která mu přinesla spoustu kontaktů, byla jeho značná obliba u žen „vysoké francouzské smetánky“.

⁵Český svaz – Jednalo se o sdružení všech (až na malé výjimky) českých poslanců říšské rady. Předsedou byl František Staněk, jednatelem pak Vlastimil Tusar. Působení svazu bylo ukončeno s rozpadem Rakouska-Uherska. [Cabada, Šanc 2005: 16-17]

⁶Česko – Slovenská dohoda uzavřená v Pittsburgu: Predstaviteľia slovenských a českých organizácií vo Spojených Štátoch, Slovenskej Lígy, Českého Národného Sdruženia a Svazu Českých Katolíkov, porokovali za prítomnosti predsedu Česko – Slovenskej Národnej Rady, prof. Masaryka, o česko – slovenskej otázke a o našich posavadných programových projevoch a usniesli sa nasedovne: „Schvalujeme politický program usilujúci sa o spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte z Českých území a Slovenska. Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy. Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vobec. Česko – slovenský štát bude republikou, jeho konštitúcia bude demokratická. Organizácia spolupráce Čechov a Slovákov ve Spojených Štátoch bude podľa potreby a meniacej se situácie, při společnom dorozumení, prehlbená a upravená. Podrobné ustanovenia o zariadení česko – slovenského štátu ponechávajú sa osvobodným Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstaviteľom.“ [Klimek, Nováčková, Polišenská, Šťovíček 1994: 123]

Národního výboru bylo mimo Karla Kramáře následující: místopředsedové Václav Klofáč a Antonín Švehla a jednatel František Soukup. [Klimek, Nováčková, Polišenská, Šťovíček 1994: 164]

V polovině října se vůdčí osobnosti zahraničního odboje rozhodly proměnit Československou národní radu sídlící v Paříži na prozatímní vládu Československa. O pár dní později v Praze byl sepsán první zákon nově vznikající republiky. Bylo to v noci z 27. na 28. října. Jednalo se o zákon, který oznamoval vznik samostatné Československé republiky a jeho autorem byl Alois Rašín⁷. Přijetí tohoto prvního zákona Národním výborem proběhlo, po drobných úpravách, okolo 17. hodiny dne 28. října a podepsali ho Alois Rašín, František Soukup, Antonín Švehla, Jiří Stříbrný a Vavro Šrobár. Celý převrat byl završen ve středu 30. října, kdy byla obsazena vojenská velitelství v Praze českými oddíly. Díky značně pokleslé morálce rakousko-uherské armády nebylo při získávání kontroly nad velitelstvím nutné krveprolití. V ostatních částech republiky probíhalo obsazování důležitých míst podobně, jen v některých případech o několik dní později. Rakousko-uherské jednotky dobrovolně a samovolně opouštěly pozice nebo odmítaly bojovat. [Klimek 2000: 18-22]

2.2. Vznik národní demokracie

Česká státoprávní demokracie, respektive Československá národní demokracie vznikla spojením několika politických subjektů v únoru 1918. Jednalo se o tyto strany: Česká strana státoprávně pokroková, Lidovo-pokroková strana, Česká strana pokroková (realisté), a dokonce i větší části Národní strany (staročechi). Největší zastoupení a nejvýznamnější roli v nově vznikajícím seskupení měla Národní strana svobodomyšlná neboli mladočeši. Právě mladočeští lídři se záhy stali vedoucími osobnostmi i mezi novými kolegy v České státoprávní demokracii (Kramář, Rašín). Vzhledem k těmto skutečnostem se musím zabývat aspoň zevrubně i historií mladočeské strany. [Broklová, Tomeš, Pehr 2008: 132-133]

⁷Zákon o zřízení samostatného státu československého: Samostatný stát československý vstoupil v život. Aby zachována byla souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, nařizuje Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti toto:

čl. 1. Státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou národní radou v Paříži. Orgánem jednomyslné vůle národa a také vykonavatelem státní svrchovanosti je Národní výbor.

čl. 2. Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

čl. 3. Všechny úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní a zejména i obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají dle dosavadních platných zákonů a nařízení.

čl. 4. Zákon tento nabývá činnosti dnešním dnem.

čl. 5. Národnímu výboru se ukládá, aby tento zákon provedl.

[Klimek, Nováčková, Polišenská, Šťovíček 1994: 332 – 333]

2.2.1. Hlavní proudy budoucí Národní demokracie

První zmínky o mladočeších se objevují v 60. letech 19. století. Tehdy se jednalo jen o názorový proud v rámci Národní strany (tzv. staročeši), který se utvářel kolem Národních listů. K založení vlastní strany se mladočeši odhodlali až v roce 1874. Hlavním důvodem, proč zůstávali tak dlouhou dobu součástí staročeků, byla společná obava obou částí strany z výrazného vlivu českých Němců⁸. Příčinou rozchodu, byl neúspěch fundamentálních článků a zejména politika pasivní rezistence, kterou prosazovala Národní strana. Ta byla prolomena v září 1874 vstupem sedmi mladočeských poslanců do českého zemského sněmu. Nejvýraznějšími postavami v té době byli Julius Grégr a jeho bratr Eduard, Karel Sladkovský a Jakub Škarda. [Pánek, Tůma a kolektiv 2008: 265-266]

I přesto, že došlo k rozdělení staročeků na dvě samostatné a nezávislé politické organizace, obě nově vzniklé strany k sobě postupně znovu našly cestu a úzce spolupracovaly, jak v rámci zemských sněmů, tak především v Říšské radě. K této součinnosti docházelo koncem 70. a počátkem 80. let 19. století. Postupně se zlepšujícím vztahům mezi staročechy a mladočechy ale zasadil definitivní ránu spor o punktace⁹. Tento stav vyústil v profilaci mladočeků jakožto vysloveně opoziční stranu, kterou byla až do roku 1891. V tomto roce se totiž konaly říšské volby, ve kterých drtivě zvítězili právě mladočeši, a z opoziční strany se stala vůdčí silou českého národa. Z toho důvodu docházelo k výraznému úbytku radikálních názorů a strana se postupem času stávala více a více provládní. S tím ale souvisel odliv voličů, zejména z řad studentů, kterým umírňování vadilo a také rolníků, kteří žádali větší zaměření na agrární otázky. [Malíř, Marek a kolektiv 2005: 163-169]

Díky ztrátě stoupců, ale také v důsledku úmrtí Jaroslava Kaizla¹⁰ nebo krachu mladočeské jazykové politiky byla strana v prvních letech 20. století v útlumu. V této době se dostal do úplného čela Karel Kramář. Odliv studentů a rolníků znamenal vyprofilování ve stranu bohatých podnikatelů,

⁸Češi se snažili jakožto národ vystupovat jednotně.

⁹Rozhovory o česko-německém vyrovnání se odehrávaly ve Vídni v roce 1890. Jednání se zúčastnili zástupci české Národní strany, německé liberální strany, českého konzervativního a ústavověrného velkostatku. Dohodnuty zde byly tzv. Punktační dohody. Hlavními body bylo rozdělení zemské školní rady do dvou národnostních sekcí a úprava soudních obvodů. Mladočeši, kteří jakožto nestátotvorný živel (takto je vnímal císař) nebyli k jednání přizváni, kladli výrazný odpor. Označili Punktační dohodu za nebezpečnou pro jednotu země, neboť nahradila podle nich historické právo národnostním právem. Většina české veřejnosti v této otázce stála jasně za mladočechy. [Pánek, Tůma a kolektiv 2008: 270]

¹⁰Jaroslav Kaizl byl vedle Masaryka nejvýznamnější postavou v začátcích realistické strany a později také mladočeků. Zemřel už v roce 1901. Ve věku 47 let.

inteligence, průmyslníků a finančníků. S tím souvisela ztráta pozice nejsilnější české strany, jak ukázaly i volby v roce 1907. I přesto se mladočechům podařilo dostat několik svých členů dokonce do ministerských postů v rámci Rakouska-Uherska. Jednalo se o Bedřicha Pacáka a Josefa Fořta ve vládě Paula Gautsche a Františka Fiedlera ve vládě Maxe Wladimira Becka. Toto provládní chování skončilo ale velice záhy. Konkrétním momentem byl nástup vlády Karla Stürgkha. Autoritativní způsob vlády a zrušení zemského sněmu vedli k opětovnému návratu do radikální opozice, který se tentokrát netýkal jen mladočechů, ale celé české politické scény. Jednalo se zejména o léta těsně před první světovou válkou. [Malíř, Marek 2005: 170-172]

2.2.2. Česká státoprávní demokracie

Co se týče situace uvnitř mladočeské strany během první světové války, byla podobná jako v ostatních politických stranách. Názory, jak postupovat ve vztahu k Rakousku-Uhersku, se různily téměř člen od člena. Nejvíce zastánců měla pozice pasivní defenzivní taktiky¹¹. Tato skutečnost se změnila v roce 1915, kdy kvůli nově nastolenému, silně protičeskému kurzu, byli zatčeni Kramář s Rašínem. To způsobilo hned několik věcí. Jednak posílení aktivního prorakouského směru, který prosazovali zejména František Fiedler a Zdeněk Václav Tobolka. Oproti tomu ale také radikalizaci odpůrců (například František Sís, Bohdan Bečka a Bohuslav Franta) těchto aktivistických názorů. V neposlední řadě mělo zatčení a věznění nejvýznamnějších českých politických představitelů (nejen z řad mladočechů) za následek sblížení a koordinovanější postup napříč českými politickými stranami, přestože zamýšlený společný program se nakonec sestavit nepodařilo. [Malíř, Marek 2005: 173-174]

K výrazné změně v rámci mladočechů došlo v souvislosti s nástupem nového císaře Karla. Došlo k uvolnění politických poměrů – mimo jiné byla udělena amnestie politickým vězňům, atd. V rámci české společnosti byly stále silněji cítit radikální opoziční nálady. Tyto celospolečenské změny podnítily i střídání v čele mladočeské strany. Aktivisté byli postupně nahrazováni radikálnějšími opozičními politiky. Krom výše zmíněných jmen se jednalo například o Josefa Borovičku, Otakara Fishera, Jana Krčmáře a další. I Kramář s Rašínem potvrdili po amnestii tento nově nabraný směr Národní strany svobodomyšlné. Díky této změně se mohlo uskutečnit spojení mladočechů s dalšími

¹¹Stejně jako většina ostatních politických stran byla mladočeská strana pasivní a až na výjimky dlící v nečinnosti. Přestože jejich vztah vůči Rakousku-Uhersku nebyl příznivý, neodvažovali se k výraznějším akcím. Výjimku tvořil například Rašín, Kramář a z jiných politických útvarů Beneš nebo Šámal, kteří se činili v tajné organizaci zvané Maffie.

podobně protirakousky zaměřenými stranami a vytvoření Českého klubu státoprávního. Postupným přidáváním dalších stran se tento subjekt rozrostl až v Českou státoprávní demokracii. Kramář při tomto slučování stran „*beztrestně porušil spolčovací zákon, který zakazoval vytváření společných politických stran z různých zemí monarchie.*“ [Vodička, Cabada 2003: 18] Česká státoprávní demokracie byla ustanovena 9. února 1918. Skládala se z mladočechů, pokrokářů, státoprávně pokrokové a lidovopokrokové strany, staročeské a Slovenské národní strany¹². Jejím vůdcem se stal Karel Kramář, roli místopředsedů zastávali tito muži: Jaroslav Budínský, Antonín Hajn, Alois Rašín a Přemysl Šámal. [Cabada, Šanc 2005: 17-18]

2.2.3. Založení Československé národní demokracie 1919

Na konci války sehrávala Česká státoprávní demokracie jednu z vůdčích rolí. Zasloužila se o organizaci řady akcí, jako byla například Tříkrálová deklarace, slavnosti Národního divadla a další. Toto období určité konsolidace bylo završeno v březnu 1919, kdy byl název změněn na Československou národní demokracii. Stalo se tak na sjezdu strany 24. - 26. března. Hlavním důvodem změny názvu byl fakt, že státoprávnosti už bylo dosaženo vytvořením samostatné Československé republiky. Touto změna názvu neznamenal rovněž výrazné personální obměny ve straně, jak tomu bylo až doposud zvykem. Stejně tak stranický tisk zůstal věrný i národní demokracii. Jejím vedení byl pověřen František Sís. [Malíř, Marek 2005: 593-594]

Krom nového názvu přijala strana i nový program. Jeho zásadním bodem byla otázka českosti. V souladu s tím bylo v programu avizováno ustanovení češtiny a slovenštiny za státní jazyky. Strana se sice chtěla ucházet o přízeň všech obyvatel Československa, navzdory tomu ale dávala v tomto dokumentu najevo silnou nesnášenlivost vůči českým Němcům. Krom této nejzásadnější otázky program obsahoval i požadavek na odloučení církve a státu, pracovní povinnost a zevšeobecnění velkých podniků. Vzhledem k silnému nacionalismu byl elektorát národní demokracie omezen téměř výhradně na české (moravské) občany. Slabá pozice na Slovensku a na Podkarpatské Rusi byla dána zejména tím, že zde národní demokracie začala působit až v roce 1924, respektive 1925. To zapříčinilo, že v těchto oblastech nemohla mít volební podporu. [Cabada, Šanc 2005: 71]

¹²Ze všech frakcí, z kterých se Česká státoprávní demokracie skládala, byli vylučováni členové zastávající aktivní prorakouský postoj. [Malíř, Marek 2005: 593]

2.3. Ideologické zakotvení národní demokracie a její důležité osobnosti

Zachytit stručně ideologii či program strany není jednoduché. Vzhledem k tomu, že se strana postupně rozrůstala nebo naopak přicházela o své členy, program se postupem času poměrně zásadně měnil. Nejvýrazněji se zde prosazovaly myšlenky původní mladočeské strany, která byla přece jen nejsilnějším aktérem. Nicméně i myšlenky pokrokového a realistického hnutí zde měly své zastoupení. S jistotou můžeme říci, že otázka českého nacionalismu a snaha o vytvoření samostatného českého státu byla všem složkám společná. [Broklová, Tomeš, Pehr 2008: 132-133]

Československá národní demokracie se postupem času vyprofilovala jako zástupce české městské inteligence. Hájila zájmy spíše vyšších vrstev obyvatelstva. Jejich cílem bylo vytvoření silného státu s rozsáhlou státní správou. Za velice důležité považovali vytvoření silné armádní a policejní složky státu. Snažili se podporovat kvalitní vzdělání. Co se týče jejich zahraniční orientace, směřovala spíše na východ, konkrétně do carského Ruska, zejména kvůli osobě Karla Kramáře, který viděl v Rusku našeho silného slovanského bratra. Tyto názory však musel přehodnotit po bolševické revoluci v roce 1917. [Cabada, Šanc 2005: 69-72]

Nejvýraznějším rysem stranické ideologie byl nacionalismus, jak už bylo výše zmíněno. Na tomto se shodovaly všechny názorové proudy ve straně. Důvodem jejich rozporů byla otázka, jak dané názory prosazovat. Český nacionalismus se uplatnil především v rámci první světové války a těsně po ní, jakožto hnací motor k vytvoření samostatného Československa. Co se národní demokracie týká, zastávala stanovisko, že není na místě po vzniku republiky nacionalismus ihned odložit. Nýbrž jen převést v trochu jinou formu a řešit za jeho pomoci některé problémy, které u nás vyvstaly po osamostatnění (jednalo se například o problémy s minoritami – čeští Němci). Konkrétně se mělo jednat o jakési sebevědomí národa. Ne jednat násilně či nepřátelsky, ale na druhou stranu ani neupřednostňovat cizí zájmy před těmi vlastními. [Broklová, Tomeš, Pehr 2008: 143-144]

S otázkou nacionalismu v rámci národní demokracie souvisí i fašismus, ze kterého byla strana často obviňována a byla označována za fašizující stranu. Nutno přiznat, že někteří členové strany se o fašismus v Itálii zajímali. Nicméně rozdíl mezi italským fašismem a údajným fašismem v národní demokracii byl ve formě, jakou strany jednali. Zatímco v Itálii došlo až k absolutistické formě vlády právě fašistické strany, Československá národní demokracie byla vždycky stranou demokratickou. Karel Kramář ostatně sám prohlásil, že by nikdy nemohl souhlasit s fašistickou

rasovou nenávisť ani s programovou diktaturou. Podle toho také strana později rozhodla, že nesmí být jejím členem ten, kdo je současně členem fašistického hnutí. [Broklová, Tomeš, Pehr 2008: 147-148]

Přestože někteří členové národní demokracie pozorovali jisté prvky fašismu v Itálii i v Německu (zejména úspěchy hospodářské a ekonomické u Německa) s obdivem, jeho kopírování a zavedení u nás bylo nemyslitelné i pro ně samotné. Znamenalo by to přechod od solidní nacionální politiky k demagogii fašismu. Nutno dodat, že v našem prostředí by tato změna přinesla spíše odliv stoupenců z vlastních umírněnějších řad, než masový nárůst členské základny. Národní demokracie byla ochotna, některé drobné prvky fašismu akceptovat a jistou malou část demokracie i třeba obětovat, nicméně právě demokracie jí bránila k pokusu o fašistickou revoluci, neboť byla v řadách národních demokratů příliš silně zakořeněna. [Kárník 2002: 283 - 286]

V historii národní demokracie se objevilo hned několik opravdu zajímavých postav, které se hodně zasloužily o tvář strany, ale i celého Československa. Mezi nejvýraznějšími osobnostmi národní demokracie nemůže chybět její předseda Karel Kramář. Už od mládí a dob svých studií se připravoval na roli poslance a případně ministra. V roce 1890 putoval do Ruska, což se ukázalo opravdu zásadní pro jeho další život. Rusko si zamiloval a obdivoval a zejména se zde seznámil se svojí budoucí ženou. Odtud pochází jeho myšlenky na vybudování silného slovanského národa společně se silným slovanským Ruskem, které často prezentoval i během pozdějších let, nicméně bolševizmus, který se později v Rusku prosadil, nenáviděl a snažil se proti němu bojovat (podpora emigrace, finanční podpora, a tak dále). Co se jeho politické kariéry týká, podobala se straně, kterou vedl. Vrchol zaznamenal před první světovou válkou (ještě jako mladočeská strana) a po ní následoval ústup ze slávy. Jádrem jeho politických názorů byla národnostní otázka. Národ pro něj představoval nejdůležitějšího činitele. Kramářův kredit u české společnosti výrazně zvýšilo jeho věznění, během kterého prokázal silný a neústupný charakter. Tato skutečnost mu v rámci Československa poskytla roli hrdiny. [Lustigová 2007]

Spolu s ním byl vězněn i další z nejvýznamnějších členů strany - Alois Rašín (jeden z mužů 28. října). Velice průbojný odvážný a náročný politik, který se zasloužil o stát například sepsáním vůbec prvního zákona ČSR, platil za odborníka na ekonomické záležitosti¹³. Už jako mladík se projevoval výraznou průbojností. Jeho původní radikální jednání a vystupování (spoluzaložil radikální státoprávní stranu) se postupem času částečně otupilo a umínilo. Bylo to vidět zejména

¹³Ekonomii se naučil během svého prvního pobytu ve vězení v roce 1894. Byl odsouzen v procesu s Omladinou na dva roky.

na jeho vzrůstající touze skutečně ovlivňovat chod a řád věcí, namísto původního planého radikalismu. Po vstupu do mladočeské strany se velice záhy stal jejím místopředsedou a spolu s Kramářem začal mladočechy reorganizovat. Po vzniku samostatného Československa byl jakožto první ministr financí našeho státu obviňován z asociálního chování. Důvodem k tomu byla jeho kritika zavádění osmihodinové pracovní doby, ta však pramenila z touhy, co možná nejrychleji stát stabilizovat a učinit ho plně soběstačným. Vzhledem k tomu, že byl náročný a vyžadoval mnoho od voličů své národní demokracie, značná část jich v komunálních volbách v roce 1919 kvůli tomu volila někoho jiného. Díky tomu, že v rámci Pětky jednal právě Rašín, ačkoliv předsedou strany byl Kramář, dospěl k dalšímu svému politickému i osobnostnímu vývoji. Naučil se přijímat a vytvářet kompromisy, vyslechnout i názory druhé strany a hlavně mohl opět po letech v opozici spoluvytvářet podobu Československa. Zemřel bohužel už na začátku roku 1923. Otázka, co by ještě mohl dokázat, kdyby k atentátu na jeho osobu nedošlo, zůstane nezodpovězená. [Čechurová 2003]

Další důležitou personou v rámci národní demokracie byl Viktor Dyk. Ve společnosti známý spíše jako básník. Nicméně Dyk byl od počátku republiky národnědemokratickým poslancem a později senátorem. Snažil se udávat směr českému nacionalismu. Ať už svojí literární nebo politickou prací. Byl velice činný zejména v psaní novinových příspěvků a glos, kde se mu dařilo spojit činnost politickou a spisovatelskou. Tématem jeho článků byla často kritika prezidenta Masaryka a zejména potom dvě otázky. Chování státu k českým Němcům a za druhé Dyk upozornil na nepřátelství, které vyvstalo mezi zástupci domácího a zahraničního odboje a snažil se poukázat na jeho marnivost. Mužem, který se ve straně proslavil spíše v negativním smyslu (z pohledu národní demokracie) byl Jaroslav Stránský. Platil za vůdčí postavu národní demokracie na Moravě a byl velice loajální ke skupině Hradu. Podářilo se mu odtrhnout část členů národní demokracie a vytvořit vlastní stranu, která se ovšem úspěchu nedočkala. Mezi další významné muže patřili například František Xaver Hodáč, který vedl stranu ve 30. letech, František Sís, Jaroslav Preiss a další. [Kosatík 2010: 171 – 174, 229 – 232]

2.4. Postavení národní demokracie v první československé republice

Československá národní demokracie patřila k nejlivnějším stranám 20. a 30. let. Svého vrcholu dosáhla nedlouho po svém vzniku. Konkrétně během závěrečné fáze boje o samostatnost republiky a dále těsně po jejím ustanovení a v období její konsolidace. V tu chvíli byla národní demokracie naší nejlivnější stranou, což dokazovalo i obsazení postu prvního premiéra nově vzniklé republiky, který obsadil Karel Kramář. Od té doby následoval však už jen její ústup z vydobytých pozic. Důvodů k tomu bylo jistě více.

V prvé řadě je nutné zmínit názorovou roztříštěnost v rámci strany. Její založení proběhlo spojením několika různých politických subjektů, takže různé názory se daly očekávat. Na této různorodosti názorů se podílel i její značný liberalismus, který se projevoval, jak v jejím programu, tak zejména v jejím vnitřním uspořádání, kde byla jednotlivým členům ponechána poměrně velká volnost v jednání. Díky tomu byly v národní demokracii spojovány velice rozdílné názorové skupiny. Ve vrcholné politické scéně strana setrvala zejména díky výrazným osobnostem, které měla ve svém středu. Přestože podle volebních výsledků často nepatřila mezi nejsilnější parlamentní strany, právě díky těmto výrazným postavám si dokázala ve vládě udržet silnou pozici. Zejména v období, kdy byla u moci Pětka. Současně však díky těmto osobnostem o rozsáhlejší podporu veřejnosti přicházela. A to díky jejich nepřátelství vůči skupině Hradu. Boj proti Masarykovi a Benešovi, kteří (coby vůdci zahraničního odboje) měli v republice obrovskou oblibu, částečně zapříčinil, že národní demokracie nedokázala zcela naplnit potenciál, který bezesporu měla. Výsledky prvních voleb jistě ovlivnila také neúčast Karla Kramáře v domácí politice po první světové válce¹⁴. [Broklová, Tomeš, Pehr 2008: 135, 186 – 188]

Co se týče umístění strany na politickém spektru, byla národní demokracie stranou pravicovou. Hlavním bodem programu byl zmiňovaný nacionalismus, a to zejména kvůli několika nejvýraznějším osobnostem, který ji před a v průběhu první světové války přetvářely. Alois Rašín, Karel Kramář a konec konců i Viktor Dyk považovali otázky národní za naprosto nejdůležitější. Potřeby národa a státu byly pro ně přednější než cokoli jiného, včetně potřeb jejich vlastní strany. To je dle mého názoru jeden z hlavních důvodů, proč strana ve volebních výsledcích často zůstávala za očekáváním. Vzhledem k tomu, že zástupci strany na ministerských postech nehájili zájmy svých voličů, ale spíše zájmy národní, velký počet hlasů strana ztratila. Jako příklad je možno uvést

¹⁴Kramář byl na konferenci v Paříži. Bez přestávky přibližně tři čtvrtiny roku.

chování Aloise Rašína v první československé vládě, kdy tvrdě odmítl finanční žádosti učitelstva, které tvořilo podstatnou část voličstva národní demokracie. [Čechurová 2003]

Přestože vztah Kramáře a Masaryka byl po první světové válce veskrze negativní, jejich pohled na stranickou politiku mi připadá poměrně hodně podobný. Oba pohlíželi na strany jako na objekt, který má sloužit k utváření státního obrazu. Nebyla pro ně určující pozice jejich vlastního politického subjektu, ale prosperita státu jakožto celku. Nutno přiznat, že tento celek hlavně z pohledu národnostního složení viděli každý jinak. Kramář (a národní demokracie s ním) si stát představoval jako český a slovenský a ostatním národnostem přisuzoval pozici menšin, zatímco Masarykova idea byla vytvoření státu národnostního, který by zahrnoval i české němce. [Broklová, Tomeš, Pehr 2008: 136 – 137] Je otázka, jak mohla vypadat jejich případná spolupráce a co mohla přinést, kdyby překonali vzájemné neshody a spor o zásluhy během odboje.

Vztah národní demokracie k ostatním hlavním politickým stranám byl poměrně komplikovaný. Nejblíže jim byli agrárníci, vzhledem k tomu, že byli taktéž pravicově orientovaní. Na druhou stranu, ale využívali daleko lépe další potenciální možnosti spojenectví a to zejména díky tomu, že daleko lépe zvládali taktické kroky na politické scéně. Jejich největší devízou byl Antonín Švehla, který byl vůdčí postavou agrárníků po celá 20. léta a právě jeho schopnost utvářet kompromisní cesty a v každé situaci najít řešení umožnila jeho straně být (co se volebních výsledků týká) nepoměrně úspěšnější než národní demokracie.

Přestože v průběhu 20. a 30. let měla strana poměrně stabilní počet poslanců ve sněmovně, její vliv na Československou politiku postupně slábnul. Ublížoval jí úbytek vůdčích osobností, které jí zajišťovaly vážnost. Zemřel Rašín, Karel Kramář stárnul a jeho zdravotní stav se s přibývajícím věkem začal také zhoršovat. Zemřel i Viktor Dyk, Jaroslav Stránský ze strany odešel a s sebou odvedl značnou část moravského křídla strany a nové osobnosti nebyly zdaleka tak výrazné jako jejich předchůdci. Stejně tak strana strádala kvůli finanční situaci, která se postupně zhoršovala po celou dobu 20. let. Podle mého názoru národní demokracii ublížila i spolupráce jejich Mladé generace a fašizujících hnutí. Protože jak tvrdil sám Kramář, fašistický převrat byl v našich končinách nemyslitelný, nemluvě o tom, že o něj strana ani nestála. Tudíž tyto sympatie k fašizujícím hnutím u nás přispěly pouze k roztříštěnosti strany a jejímu dalšímu oslabování, které vyvrcholilo zapojením do Národního sjednocení. V něm strana přišla o téměř veškerý koaliční potenciál také vzhledem k tomu, koho si vybrala za spojence (Jiří Stříbrný, Národní obec fašistická a další).

3. Vývoj národní demokracie v letech 1919 – 1934

3.1 Obecní volby 1919

Velmi brzy po ustavení samostatné republiky se objevily závažné problémy s nedostatkem potravin a nedokonalostí zásobování. Tyto okolnosti vedly k rabování a mnohdy docházelo i k násilí. Příčinou, proč u nás takový nedostatek jídla panoval, byla právě ukončená válka. Díky ní byly veškeré zásoby téměř vyčerpány a také stav zemědělství byl katastrofální. [Peroutka 1991: 155] Jako další obtíž se ukázala situace s měnou nově vzniklého státu. Peníze ztrácely na hodnotě a na území ČSR se nenacházely stroje k tisku bankovek. Vzniklou situaci vyřešil národnědemokratický ministr financí Alois Rašín svojí měnovou reformou¹⁵. Ta se sice povedla jen částečně, nicméně umožnila výrazný rozvoj hospodářství ve státě.

V květnu 1919, při krizi způsobené právě zmiňovaným nedostatkem potravin, začali sociální demokraté útočit na koaliční partnery - konkrétně na lidovce a národní demokracii. Závažnějším důsledkem však byly nepokoje, které právě nedostatek jídla mezi lidmi vyvolal. Krokem, který národní demokracie podnikla, bylo podání demise obou ministrů, které měla ve vládě. Jmenovitě to byl výše zmiňovaný Alois Rašín a Adolf Stránský, který řídil resort obchodu¹⁶. Nutno dodat, že k tomuto kroku se strana odhodlala v nepřítomnosti svého předsedy a současně předsedy vlády Karla Kramáře, jenž se právě účastnil zahraničních jednání v Paříži. Prezident sice demise obou ministrů nepřijal - jako oficiální důvod bylo uvedeno, že současná krize nevznikla uvnitř vlády, a proto je její rozpad nežádoucí - ale navzdory tomu se vedení národní demokracie rozhodlo nadále nepovažovat svoji stranu za součást vládní koalice. [Klimek 1996: 53]

Tato situace vydržela až do 15. června 1919. Toho dne se konaly vůbec první volby (ač komunální) pořádané v rámci samostatného československého státu. Národní demokracie v nich

¹⁵ I po rozpadu Rakouska-Uherska zůstala v nově vzniklé Československé republice původní měna (rakousko-uherská koruna). Aby zabránil výraznému nárůstu inflace a s tím spojeným znehodnocováním měny, snažil se Rašín uzavřít hranice před bankovkami, které byly co největší rychlostí (z důvodu časové úspory se zde přecházelo i na tisk jen na jednu stranu bankovek) tisknuty v Rakousku. Problém byl v tom, že hranice Československa nebyly ještě definitivně vymezeny. Druhým důvodem zvyšování inflace byl lombard válečných půjček (jedná se o půjčku poskytovanou centrální bankou bankám komerčním, komerční banky dají do zástavy např. cenné papíry). Rašín zakázal bankám na našem území jejich přijímání. Tento čin vedl k tomu, že se velké části těchto půjček republika zbavila na úkor právě Rakouska. I díky této skutečnosti bylo na Pařížské mírové konferenci rozhodnuto, že: „...za rakouské bankovky, vydané po 27. říjnu 1918, československý stát neručí.“ [Peroutka 1991: 180 - 183]

¹⁶ <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/karel-kramar/prehled-ministru-246677>

získala pouhých 9,6 % hlasů [Klimek 1996: 55 – 56], přestože doposud držela post předsedy vlády a od voleb očekávala lepší výsledky. Vítězem hlasování se stala sociální demokracie. Ačkoli se jednalo pouze o volby komunální, bylo nutno k nim přihlédnout právě z toho důvodu, že se jednalo o vůbec první volby v nově utvořené republice. Prezident Masaryk tak pověřil předsedu vítězné strany Vlastimila Tusara sestavením nové vlády. Celkové výsledky nahrávaly spíše socialistickým a levicovým stranám, a přestože se do poslední chvíle jednalo o možném ustavení všennárodní koalice, národní demokracie se do vlády nedostala. Vládní koalice nebyla nakonec všennárodní, nýbrž rudozelená (tzn. sociální demokraté, agrárníci, národní socialisté, viz Příloha č. 1 Typy koalic za první republiky).¹⁷ [Kárník 2000: 72 – 74]

Akceschopnost vlády rudozelené koalice byla podlamována dvěma skutečnostmi. Zprvė výraznou mírou názorové diferenciacie koalicičních stran na politickém spektru, za druhé pak zejména chováním Československé sociálně demokratické strany dělnické a jejím zacházením právě s dělníky. Sociální demokraté je nutili ke vstupu do své strany (pod hrozbou propuštění ze zaměstnání). Na tento skandál neupozorňovala pouze národní demokracie, která působila jako opoziční strana, ale i někteří vládní poslanci. Československá socialistická strana dokonce podala demisi, kterou však prezident nepřijal. Celá situace byla nakonec vyřešena nařízením o rozhodčích soudech dělnických. Tato aféra výrazně ochladila vzájemné vztahy uvnitř vládní koalice. Vzhledem k tomu, že parlamentní volby byly naplánovány na jaro 1920, mnoho času k nějakým zásadním rozhodnutím vláda ani neměla. [Klimek 2000: 162]

První parlamentní volby se nakonec uskutečnily v neděli 18. dubna do poslanecké sněmovny a o týden později i do senátu¹⁸. Stejně jako ve volbách komunálních ani v těchto nevolili občané na celém území ČSR. Hlasování nebylo provedeno na území Podkarpatské Rusi, Vitorazska, Valticka, v některých územích na Oravě a Spiši a dále také v Těšínsku¹⁹, kde se na začátku roku 1919 odehrál válečný konflikt s Polskem²⁰. Stejně jako v obecních volbách zvítězili sociální demokraté (získali 25,7 % hlasů)²¹ a jejich předseda byl pověřen sestavením nového kabinetu.

¹⁷<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/vlastimil-tusar-1/prehled-ministru-24666>

¹⁸[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EE6AE/\\$File/422008k09.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EE6AE/$File/422008k09.pdf)

¹⁹Tamtéž.

²⁰Těšínsko si nárokovali jak čeští tak polští politici. Poláci svůj nárok opírali o etnický princip, protože většina obyvatel – i přes sporný původ tamního specifického jazyka (nářečí) - patřila spíše k polské národnosti. ČSR začala 23. ledna 1919 spornou oblast obsazovat a právě v tuto chvíli zahájilo Polsko odpor. Řešení tohoto konfliktu se nakonec odehrálo spíše na diplomatickém poli. Jednalo se o něm na konferenci ve Versailles, kde byl uzavřen kompromis. Díky němu získalo Československo důlní oblasti, ale muselo se obejít bez bílského a těšínského okresu. Definitivně byl tento konflikt rozřešen až v létě 1920, kdy bylo rozhodnuto v náš prospěch. [Klimek 2003: 54 - 57]

²¹http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/volby_do_poslanecke_snemovny_1920_1935

3.2 Funkční období 1920-1925

Vlastimil Tusar se při sestavování svého druhého kabinetu pokusil do vlády začlenit i národní demokracii, neboť bez jejích poslanců vláda nekontrolovala parlamentní většinu. Podmínkou, kterou si Tusar kladl, byla neúčast dvou nejvýraznějších národních demokratů ve vládě – Aloise Rašína a Karla Kramáře. Nutno podotknout, že tato myšlenka zřejmě částečně pocházela z hlavy Masaryka, který jakožto prezident s Tusarem na sestavování vlády úzce spolupracoval. Nabídka od budoucího premiéra tedy zněla ministerstvo financí a obchodu, ale konkrétní členy vlády si chtěl vybrat ze strany on sám. Zvolil Rudolfa Hotowetze jakožto ministra obchodu a profesora Karla Engliše jakožto ministra financí. Přestože Hotowetz nebyl členem národní demokracie, byl jí názorově velice blízký a jeho jmenování nebylo pro stranu až tak zásadním problémem. [Klimek 1996: 116]

Naopak velkým problémem pro její vedení byla osoba Karla Engliše. Důvodem byl prohradní kurz, který se pokoušel prosazovat. Engliš sice sám jmenování uvítal a dokázal si obstarat podporu části poslaneckého klubu národních demokratů, nicméně jeho většina byla proti. Původní myšlenka jmenovat ministrem Engliše vzešla opět od Masaryka, který se s Englišem velice dobře znal a věděl o jeho výrazné prohradní orientaci. Národní demokracie ovšem dala jasně najevo, že se ministrem financí stane buď Alois Rašín, nebo jednoduše do vlády nevstoupí. Tusar nastolenou situaci vyřešil tím, že Englišovi resort financí stejně svěřil, nicméně ne jako členovi strany, ale jako úřednickému ministru. Stejným způsobem vyřešil i situaci na ministerstvu obchodu s Rudolfem Hotowetzem. Národní demokracie se vyjádřila v tom smyslu, že Engliš nebude ve vládě figurovat jako její člen, ale pouze jako odborník. Do vlády tedy strana odmítla vstoupit a zůstala v opozici. [Klimek 1996: 117 – 118]

Právě koaliční neúčast národních demokratů a chystané odštěpení protokomunistické frakce uvnitř stávající sociální demokracie pod vedením Bohumíra Šmerala vedla k tomu, že vláda měla sice oficiálně většinu, v praxi však byla odkázána na souhlas radikálního komunistického křídla. Vzhledem k tomu předal Tusar demisi sociálně demokratických ministrů prezidentovi. Důvodem bylo štěpení uvnitř sociální demokracie a ztráta vládní většiny. [Peroutka 1991: 1236] Tento stav se ukázal neudržitelný, a to zejména v otázce možnosti a schopnosti pokračování daného kabinetu. Kvůli obavám, aby protokomunistické křídlo sociální demokracie ne získala příliš velkou moc, Tusarova vláda odstoupila. [Klimek 1996: 141 – 142] Místo ní byla ustavena vláda úřednická,

v jejímž čele stál Jan Černý. Tato vláda působila od 15. září 1920 až do 26. září 1921.²² Jejím hlavním úkolem byla vnitřní konsolidace státu po stránce hospodářské i politické. Za zmínku stojí, že jak Engliš, tak Hotowetz si jakožto odborníci členové vlády svoje resorty udrželi. Už v těchto dnech má kořeny jeden z velice významných politických útvarů první republiky – tzv. Pětka. [Olivová 2000: 126 – 127; Klimek 1996: 141 – 142]

Ta měla za úkol koordinovat činnost vlády a nevlivnějších politických stran v Československu. Její systém zpočátku působil spíše jako instituce oligarchická než demokratická. Postupem času byla ale vytvořena přesná a striktní pravidla, podle kterých se v Pětce jednalo. Šlo především o princip jednomyslného rozhodování, který byl dodržován. Díky tomu, že veškeré důležité změny a návrhy zákonů byly nejdříve prostudovány právě v rámci Pětky, stávalo se parlamentní hlasování o daném zákoně nezávadnou formalitou. Ve stejné době se dotvářela skupina Hradu. Jejími vůdci byli Masaryk a Edvard Beneš. Přestože sami na veřejnosti existenci jakékoliv neoficiální politické skupiny kolem prezidenta popírali. Co se týče členů Hradu, jednalo se o nejrůznější osobnosti politické, kulturní a dalších sfér. Její zástupci byli snad v každé politické straně. V Československé národní demokracii byli také někteří prohradně orientovaní členové, z těch nejvýznamnějších se jednalo například o zmiňovaného Karla Engliše, Jaroslava Stránského a další. [Kárník 2000: 141 – 142]

Rivalita mezi Pětkou a Hradem vyplývala z ideologických odlišností, ale v nemenší míře i z osobnostních důvodů. Personální spory se vztahovaly ve velké míře například k otázce osvobození Československa, respektive míry zásluhy obou odbojů (zahraničního či domácího) na osamostatnění státu. Převaha jednotlivých skupin byla povětšinou dočasná; přičemž bývala závislá na aktuálním stavu české politiky a společnosti, respektive momentálních událostí (například zdravotní stav šéfa agrárníků a několikanásobného premiéra Antonína Švehly nebo Masaryka, atd.). Později se zánikem Pětky a všeobecnou změnou orientace československých státních představitelů na zahraniční politiku (z důvodu ohrožení republiky) mocenské boje ustaly. Přes veškeré neshody byly obě skupiny nuceny v zásadních otázkách spolupracovat a vzhledem k tomu, že se Hradu nepodařilo Pětku jiným orgánem nahradit, nezbylo mu než se s její existencí smířit. [Klimek 2000: 235 – 245]

Pozice Pětky, díky níž se na moci podílela i národní demokracie (zejména pak její výrazné

²²<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/jan-cerny-1/prehled-ministru-24664>

osobnosti), se začala zlepšovat velice záhy. Přispělo k tomu dočasné ukončení bolševické hrozby²³ a spolu s ním pak zejména těžké onemocnění prezidenta republiky. Prudké zhoršení zdravotního stavu prezidenta na začátku roku 1921 znemožňovalo jeho aktivní zasahování do vrcholně politických věcí, jak tomu bylo dosud. V nastalém zmatku, kdy se řešilo, kdo jej v nejvyšším státním úřadě nahradí, se Pětka dostala k moci. Jejími členy byli vůdčí osobnosti pěti nejsilnějších československých státoporných politických stran – sociální demokraté, agráři, českoslovenští socialisté, lidovci a národní demokraté. Národní demokracii zde reprezentoval Alois Rašín. Silnější pozici v rámci Pětky měli pravicově orientovaní politici.

Nicméně vnitrostranické problémy se nevyhnuly ani národní demokracii. Sporná byla například postava Karla Engliše, který měl ve straně mnoho kritiků, mezi největší pak patřil mimo jiné Alois Rašín²⁴. Další konflikt vyvolala osoba Jaroslava Stránského, syna ministra obchodu první Kramářovi vlády Adolfa, respektive jeho odstoupení z pozice poslance. Důvodem byl údajně nesouhlas s politikou, kterou prosazovalo vedení strany. Jaroslav Stránský i Karel Engliš byli zástupci moravského křídla (Stránský byl dokonce jeho vůdcem), jenž se ve straně snažil prosazovat daleko více prohradně orientovanou politiku. Dle jejich názoru nebylo na místě „stavět se zcela nepřátelsky proti Tusarově vládě“ [Peroutka 1991: 1154]. Spojení mezi národní demokracií a vládou se snažili vytvořit prostřednictvím Engliše, který ačkoli člen opoziční národní demokracie ve vládě figuroval. Tato snaha nenašla u stranického vedení žádné pochopení. Podporu prezidentovi republiky byla také hlavním důvodem pozdějšího odchodu ze strany jak u Engliše, tak u Stránského. Sám TGM dospěl k názoru, že národní demokracii je nutno výrazně zreformovat nebo omezit její vliv v politice. [Klimek 1996: 157 – 158, Peroutka 1991: 1154 – 1155]

V souvislosti s nemocí prezidenta Masaryka a hrozbou jeho úmrtí se objevila i otázka jeho nástupce. Kromě Edvarda Beneše, kterého považoval za svého následníka sám TGM, byli za potenciální kandidáty považováni například agrárník Antonín Švehla či Karel Kramář. Ten se sám vyjádřil v tom smyslu, že pro něj má význam jen jedna ze dvou nejvyšších pozic ve státě (prezident a předseda vlády), jinak nic. [Klimek 2000: 171 – 172] Nicméně názory na dlouholetého ministra zahraničních věcí Beneše, jako na politickou osobu, nebyly nikterak pozitivní, co se politické scény týká. Zejména čelní představitelé národní demokracie k němu chovali nepřátelský vztah, což se

²³Radikální část sociální demokracie se pokoušela po vzoru komunistické strany v Rusku převzít moc ve straně (sociální demokracie) a později i ve státě. Podle sovětského vzoru zorganizovali generální stávkou. Tato stávka byla potlačena díky pevnému postoji TGM a jím inspirovaného občanstva. Potlačení této stávky znamenalo porážku zbolševizované části sociální demokracie a její pozdější odchod ze strany. [Klimek 1996: 136 – 147]

²⁴Předmětem kritiky byly kupříkladu nové daně, které Engliš zaváděl ve snaze stabilizovat státní ekonomiku.

později projevilo i veřejně. [Klimek 1996: 177 – 178]

Po Černého úřednické vládě, která už od začátku byla chápána jako prozatímní (jejím úkolem bylo stabilizovat politickou situaci ve státě a vykonat neoblíbená, ale nezbytná opatření před nástupem legitimní parlamentní vlády), se na pozici premiéra dostal Edvard Beneš²⁵. Členové Pětky se mezi sebou dohodli, že do vlády půjdou za předpokladu, že se do ní zapojí i Antonín Švehla, který ale jako jediný z členů Pětky odmítnul – ze zdravotních důvodů. Proto nakonec členové Pětky ministerská místa nepřijali. Benešova vláda byla označena jako polouřednická a dostal se do ní i jeden zástupce národní demokracie. Byl jím ing. Ladislav Novák jako ministr zahraničního obchodu, nicméně v lednu 1922 byl tento resort zrušen.²⁶ [Klimek 2000: 290 – 295]

Na začátku roku 1922 se čím dál výrazněji projevoval velký problém Edvarda Beneše. Nedařilo se mu dostatečně zvládat práci v obou dvou funkcích, krom postu předsedy vlády mu totiž zůstalo i ministerstvo zahraničí. Z toho důvodu hledali koaliční partneři kandidáta, který by převzal premiérský post. Objevovala se nejrůznější jména, potenciálním nástupcem byl Přemysl Šámal (vedoucí kanceláře prezidenta republiky), Tusar, Švehla, Engliš a v neposlední řadě také Rašín. Ten postupem času začal měnit svůj zpočátku výrazně negativní názor na Beneše a přestával být jeho zarytým kritikem. Prezident Masaryk uvažoval o tom, že pověří sestavením vlády Aloise Rašína. Zejména z toho důvodu, aby omezil vliv Kramáře, vůči kterému měl čím dál větší výhrady, v národní demokracii. [Klimek 1996: 205] Kabinet Edvarda Beneše podal demisi 5. října. Nová vláda nastoupila až 7. října²⁷ a to z toho důvodu, že národní socialisté nebyli spokojeni s resorty, které obdrželi. Nakonec jim však nezbylo nic jiného, než se se situací smířit. [Klimek 1996: 231] Novým premiérem nakonec nebyl Alois Rašín, ale vůdce agrárníků Antonín Švehla, který překonal svoje zdravotní potíže- Rašín se podle očekávání stal ministrem financí. Krom Rašína se do vlády dostal ještě jeden národní demokrat, a to opět Ladislav Novák, který setrval coby ministr obchodu. Zatímco ve vládě všenárodní koalice, která se právě dostala k moci, se Alois Rašín objevil, v Pětce ho začal nahrazovat Karel Kramář.

Ani Švehlova vláda (7. října 1922 – 9. prosince 1925)²⁸ neměla úplně snadnou pozici, stejně jako vláda předchozí, a to zejména z počátku z důvodu přetrvávající poválečné hospodářské krize.

²⁵<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/edvard-benes/prehled-ministru-24663>

²⁶Tamtéž.

²⁷<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-1/prehled-ministru-24662>

²⁸Tamtéž.

Dalším důvodem byla vzrůstající nespokojenost v komunistickém hnutí.²⁹ To vedlo až k nepokojům, které ještě zesílily po incidentu s jedním z nejvýše postavených členů národní demokracie. Situaci velmi vyostřila i násilná událost. Ráno 5. ledna 1923 spáchal mladý radikál Josef Šoupal atentát na Rašína.³⁰ Ministr utrpěl vážná zranění, kterým po několika týdnech podlehl.³¹ Důvodem, který ho k činu vedl, byla podle vlastních slov útočnicka snaha o svržení systému. Plánoval prý další podobné útoky, aby tak zasadil další ránu reakční politice. Rašín sám se údajně obával, zda se nejednalo o útočnicka z řad legionářů, vzhledem k tomu, že s nimi neměl v posledních týdnech před svou smrtí kladné vztahy. [Peroutka 1991: 1723] Tato nevraživost vznikla kvůli Rašínovu rozhovoru v novinách, kde legionáře podrobil kritice. Ještě téhož dne se v různých částech Prahy konaly demonstrace s nacionálním nádechem. V jejich čele byla organizace Červenobílí, která měla fašistické tendence. [Peroutka 1991: 1723 – 1726]

Rašín svým zraněním podlehl 18. února 1923³². Jeho smrtí přišla vláda o ministra financí, republika o jednu z významných osobností a národní demokracie možná o nejvýraznější postavu celých svých dějin. [Peroutka 1991: 1723 – 1725] Nástupce Aloise Rašína měl být vybrán z jeho strany zejména z toho důvodu, aby byla zachována rovnováha politických stran ve vládě. Strana na tento post dosadila Bohdana Bečku³³.

Smrt Aloise Rašína pomohla urychlit prosazení zákon na ochranu republiky³⁴. Přestože tento zákon byl projednáván už před jeho skonem, byl právě onen atentát momentem, který uspíšil jeho projednávání a možná také hlavním důvodem, proč za něj Karel Kramář v poslanecké sněmovně bojoval. Tento zákon se týkal (jak už názvu vyplývá) jednání proti republice. Konkrétně šlo o násilnou snahu změnit ústavu nebo v této snaze jakkoli napomáhat, vyrazení státního tajemství, jakýkoli fyzický útok na státního činitele, zrada v případě válečného stavu atp. [Gronský 2005: 178 –

²⁹Další hnutí, která projevovala nespokojenost, byla hnutí nacionalistická (Národní hnutí, červenobílí). O nacionalistických hnutích lze hovořit i v souvislosti s národní demokracií. Jisté spojení s ním měli někteří vysoko postavení představitelé strany. Generální tajemník František Hlaváček, senátor František Mareš, ale také Karel Kramář. Hlavní nacionální náplní těchto hnutí byly protiněmecké postoje, ale také antisemitismus. [Klímeček 1996: 273 - 275] Jakékoli náznaky fašistických hnutí či myšlenek měly však v naší republice jiné cíle než například v Itálii. Nesloužila ani tak proti národnostním menšinám žijícím na našem území nýbrž sloužila jednotlivým českým politickým stranám (zejména národní demokracie) v boji proti jiným českým stranám (sociálním). Nutno podotknout, že veškeré zmínky o fašismu se týkají 30. let. [Peroutka 1991: 1780 - 1782]

³⁰Je sporné, zda byl členem komunistické strany či z ní již před svým činem vystoupil. Sám uvedl, že byl jejím členem, ale vystoupil z ní kvůli odlišným názorům. [Peroutka 1991: 1780 – 1782]

³¹<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-1/judr--alois-rasin-43258>

³²Tamtéž.

³³<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-1/ing--bohdan-becka--43152/>

³⁴Vládní návrh viz: http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3996_01.htm
http://www.psp.cz/eknih/1920ns/ps/tisky/T3996_02.htm

Objevily se obavy³⁵, že ani Kramář není před podobným incidentem zcela v bezpečí. Následkem atentátu byla však také snaha některých členů národní demokracie o uklidnění a vylepšení vztahů s prezidentem republiky, který ji nikdy neměl v oblibě a přál si spíše, aby její moc ve státě byla co nejmenší nebo nejlépe žádná. Důležitou roli v otázce sblížení se snažil hrát František Sís³⁶. Ten se snažil přesvědčit prezidenta, aby Kramáře uklidnil tím, že mu svěří ministerstvo bez portfeje. To by podle Síse mohlo omezit silnou Kramářovu kritiku Hradu. Je otázka, jestli by Kramář případné nabízené ministerstvo přijal, protože se několikrát vyjádřil, že pro něj ve státě existují jen dvě funkce a to funkce nejvyšší. Nicméně prezident se rozhodl, že na Sísův návrh nepřistoupí. Právě osoba Karla Kramáře se stala nepřekonatelnou překážkou ve snaze o zmiňované sblížení mezi národní demokracií a Hradem. [Klimek 1996: 294 – 296]

Stejně tak byl Kramář pravděpodobně jednou z příčin, proč v roce 1923 začalo v rámci národní demokracie sílit moravské křídlo pod vedením Jaroslava Stránského. To se velice výrazně názorově přiklánělo ke skupině Hradu. Prezident Stránskému a jím vedené sekci jejich důvěru oplácel a výrazně ji podporoval, stejně jako ministr zahraničních věcí Beneš. Důležitou okolností této podpory od Masaryka byla skutečnost, že se moravská část strany výrazně názorově rozcházela s nejlivnějším mužem strany Kramářem, tedy stejně jako sám TGM. [Klimek 2000: 438]

V letech 1923 a 1924 gradovala vzájemná nevráživost mezi prezidentem Masarykem a předsedou národní demokracie Kramářem. Ta se projevovala zejména vzájemnými útoky v tisku. Ať už se jednalo o prezidentovu snahu upozorňovat předsedu vlády na chyby a přehmaty, kterých se měl dopustit Bečka jako ministr financí nebo o uveřejnění loajálního dopisu ruskému císaři, který napsal Karel Kramář v době svého věznění za první světové války.³⁷ [Klimek 1996: 296] Švehla ale Kramáře z Pětky ani z žádné jiné pozice odstranit nehodlal. Měl k tomu hned dva důvody. Za prvé bez poslanců národní demokracie by jeho kabinet přišel v parlamentu o většinu, za druhé právě

³⁵Krom časopisu Čas, kde o této možnosti padla zmínka, se atentátu obával i policejní prezident Richard Bienert, který nechal Kramáře pro jistotu hlídat.

³⁶Jednalo se o místopředsedu národní demokracie, poslance, básníka, novináře a ředitele Národních listů, který byl velkým nacionalistou.

³⁷Zmiňovaný Kramářův dopis císaři: „*Trvejte ze všech sil na Slovanském Impériu: ruský velekníže – v Polsku, ruský velekníže – v Čechách, společné vojsko, společné zahraniční zastoupení – slovem, impérium! Předběžnou podmínkou musí být úplná dohoda o Asii, Indii, koloniích atd. Bojím se průtahů a komplikací, k nimž by mohlo dojít při volbě západního prince, bojím se, že by vznikly zvláštní zájmy nových malých dynastií jako n Balkáně, což by přineslo Slovanstvu nové svízele. Slovanská otázka musí být řešena Ruskem v celku. Masaryk má své zvláštní názory, ale nyní je ochoten spolupracovat. Můžete vůbec ujistit Petrohrad, že ve všech vedoucích kruzích je úplná shoda, Češi čekají. Aktivně vystoupiti nemohli, ale jejich pasivní odpor je pro Vídeň velice citelný. Čechové nicméně se bojí, aby nebyli hozeni přes palubu. Nezasloužili by si toho, neboť, jak víte, pracovali i za aktivní politiky proti Němcům pro Slovanstvo.*“ [Galandauer 1988: 256]

s Kramářem se mu v rámci Pětky dařilo částečně dohodnout na postupu, kterým by se měla vláda ubírat. [Klimek 1996: 295 – 297]

3.3. Funkční období 1925 - 1929

Po celou dobu vládního období byl (druhý) Švehlův kabinet velice stabilní. Nevyhnul se řadě problémů, mezi nimiž bylo například onemocnění premiéra, ale vždy se je podařilo vyřešit a zažehnat. Hlavním důvodem, proč byly nakonec vyhlášeny předčasné volby, byla dohoda, podle které měla sociální demokracie pomoci agrárářům prosadit zákon o agrárních clech, a naopak agráráři měli prosadit zákony týkající se sociálního pojištění. Zatímco agráráři dohodu splnili (9. října 1924), sociální demokraté váhali a následně svůj slib odvolali. Od tohoto okamžiku se poměry a vztahy v koalici jen zhoršovaly a předčasné volby se nezadržitelně blížily. Celá tato situace příliš neprospívala ani vztahu národní demokracie s prezidentem Masarykem, potažmo skupinou Hradu. Důvodem, proč k volbám došlo až koncem roku 1925, byla zejména snaha jednotlivých vládních stran vybudovat si před nimi co nejlepší pozici. [Klimek 1996: 311 – 316]

Vzájemné útoky Hradu a národní demokracie v tisku vyústily v odchod Jaroslava Stránského z národní demokracie. Stránský jakožto silně prohradní politik nesouhlasil mimo jiné s politikou Pětky a i z toho důvodu se chystal k založení vlastní strany, také prohradně orientované. Do této strany chtěl Stránský zahrnout už několikrát zmiňované moravské křídlo národní demokracie. Jeho strana, kterou později založil, se jmenovala Národní strana práce a její volební kampaň byla financována tajně skupinou Hradu. Což výrazně vadilo nejen představitelům národní demokracie, ale také například předsedovi vlády Antonínu Švehlovi. Nicméně se Národní strana práce, za podpory Beneše, do voleb přihlásila. [Klimek 2000: 439 – 442]

Nové volby se uskutečnily 25. listopadu 1925. Přes veškerou snahu se v těchto volbách nedostala do parlamentu Stránského Národní strana práce, ale národní demokracii ubrala poměrně velkou část voličů. Vítězem voleb se stali agráráři se ziskem 13,7 % těsně před komunistickou stranou (13,1 %). Národní demokracie získala pouhá 4 %, což stačilo v parlamentu k získání 14 mandátů.³⁸

Sestavením nového kabinetu byl pověřen opět Antonín Švehla. I přes značné problémy se mu nakonec podařilo dohodnout koaliční spolupráci včetně národní demokracie. Do vlády se krom

³⁸[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/\\$File/422008k03.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/$File/422008k03.pdf)

stran Pětky dostali ještě živnostníci, šlo o všenárodní koalici. Za národní demokracii byl ve vládě Jan Dvořáček, jakožto ministr obchodu, a Karel Engliš (ten před volbami i oficiálně vystoupil ze strany), který byl ovšem ve vládě znovu jako odborník a vedl ministerstvo, které už tradičně náleželo národní demokracii nebo lidem s ní spojenými, a to resort financí.³⁹ Rok 1926 začal nástupem úřednické vlády, kterou vedl Jan Černý. Příčinou pádu Švehlova kabinetu byla skutečnost, že už od počátku byla vláda slabá (neměla v parlamentu výraznou většinu). Když z ní 17. března vystoupili sociální demokraté, byl její osud definitivně zpečetěn. Rošády na ministerstvech se opět netýkaly bývalého člena národní demokracie Karla Engliše.

Po dobu působení úřednické vlády byl nejzásadnější událostí růst fašistických hnutí a zejména pak jejich sjednocení do uskupení Národní obec fašistická. Tato byla opět spojována s národní demokracií. V Národních listech, které byly tradičně národnědemokratickým tiskem, byla fašistická hnutí podporována. Navzdory tomu, že někteří nejvýznamnější členové strany byli zásadně proti (K. Kramář, J. Preiss). 31. května a 14. června se konaly schůze Národní obce fašistické a mladší generace národních demokratů (August Miřička, Antonín Hajn a další). [Klimek 1998: 60 – 61] Projevy na těchto setkáních se vyznačovaly útočným nacionalismem, antisemitismem a antikomunismem. Do této skupiny patřila i Božena Viková-Kunětická, která byla první zástupkyní žen v poslanecké sněmovně (jednalo se o členku národní demokracie). [Klimek 1998: 66] Někteří členové strany měli být dokonce řídicími osobami v plánovaném národním hnutí očištném, které nakonec nebylo vytvořeno. V této organizaci se počítalo i se spoluprací s fašisty. Nejvýznamnějším členem z národně demokratické strany měl být její generální tajemník František Hlaváček. Co se fašizujících myšlenek týká, národní demokracie nebyla jediná, která s nimi měla co do činění, další takovou stranou byli například socialisté. [Klimek 2000: 549 – 551]

Během působení Černého úřednické vlády narůstal vliv občanských stran⁴⁰. Přestože se skupina Hradu snažila udržet situaci do prezidentských voleb v květnu 1927, což se jim nepodařilo. Jejich cílem bylo, aby zabránili vzniku koalice jen z občanských stran. Chtěli vytvoření vlády za účasti socialistů. [Klimek 1998: 103 – 104] K jmenování nové vlády došlo 12. října 1926. Ze čtrnáctičlenného kabinetu bylo pět ministrů z předchozí úřednické vlády (Beneš, Engliš, Černý, Josef Kállay a František Peroutka).⁴¹

³⁹<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-2/prehled-ministru-24660>

⁴⁰Do této skupiny patří stavovské strany, některé klerikální strany a krajně pravicové strany.

⁴¹<http://vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-3/prehled-ministru-24658/>

Zpočátku ve vládě chyběla lidová strana a také národní demokracie. Ta zejména z toho důvodu, že se ve vládě objevili zástupci německých politických stran a dokonce dva němečtí ministři (Robert Mayr-Harting – ministr spravedlnosti a Franz Spina – ministr veřejných prací)⁴², což národní demokracie rezolutně odmítala. Se samotným vstupem do vlády také strana velice dlouho váhala. Přidala se až v dubnu 1927, a to konkrétně dosazením Ladislava Nováka na post ministra obchodu. Novák rozhodně nebyl první volbou strany, nicméně si ho vybral prezident, který si vyžádal od dvou zmiňovaných váhajících stran (lidová strana a národní demokracie) tzv. terno⁴³. Co se týče prezidentských voleb, o kterých byla zmínka výše, zvítězil v nich opět Tomáš G. Masaryk. [Pánek, Tůma a kolektiv 2008: 321 – 322]

Rozhodující podíl na tomto vítězství měl premiér Švehla, který sám kandidaturu odmítl s tím, že je u nás Masaryka stále potřeba. Jediným vážným konkurentem na prezidentský post mohl být právě Švehla. Přestože T. G. M. ve volbách vyhrál, nebyl zdaleka spokojen s tím, že 104 hlasovacích lístků bylo při volbách odevzdáno prázdných. Jednalo se zejména o hlasovací lístky národně demokratických volitelů. Prezident chtěl, aby národní demokracie a lidová strana opustili vládní koalici. To však Švehla odmítnul. Tato situace se táhla po celý zbytek roku 1927. Šlo to až tak daleko, že hlava státu přemýšlela o možnosti rezignovat k 28. říjnu 1928 (spolu s ministrem Benešem). Řešení výrazně oddálil faktor, který se už po několikáté v prvorepublikové historii opakoval – zdravotní stav Antonína Švehly. Tentokrát však již definitivně⁴⁴. Tento několikanásobný ministerský předseda dlouhodobě trpěl nemocí angina pectoris, která se stále zhoršovala a nyní dospěla do fáze, kdy už Švehla nebyl schopen vykonávat povinnosti vyplývající ze své funkce premiéra, tedy efektivně řídit vládu. Jeho zástupcem byl předseda Československé strany lidové Jan Šrámek. Na desetileté výročí založení republiky přednesl (tehdy osmdesátiletý) prezident slavnostní projev, namísto původně plánované demise. Oproti tomu Antonín Švehla nebyl kvůli svému zdravotnímu stavu schopný ani sepsat řeč, kterou by za něj přednesl někdo jiný. [Klimek 1998: 124 – 125, 137, 150 – 154]

⁴²<http://vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/antonin-svehla-3/prehled-ministru-24658/>

⁴³Strany zašlou prezidentovi několik návrhů na každý ministerský post a prezident si z nich sám vybere nejvhodnější kandidáty.

⁴⁴Švehla už se v žádné vysoké státní funkci neobjevil až do své smrti 12. prosince 1933, přestože jeho zdravotní stav se výrazně zlepšoval.

3.4. Funkční období 1929 – 1934

Dne 2. prosince 1928 se konaly volby do zemských zastupitelstev, ve kterých zvítězily levicové strany (národní socialisté, sociální demokraté). Díky výsledkům i v důsledku zdravotního stavu Antonína Švehly byla situace vlády kritická. 1. února 1929 podal předseda vlády Švehla demisi. Současně podpořil prezidentův návrh, aby na jeho místo nastoupil jeho spolustraník František Udržal. Nicméně ten byl jmenován pouze jako provizorní premiér, což obsahoval i jeho jmenovací dekret podepsaný prezidentem republiky. Zbytek vlády zůstal stejný jako doposud⁴⁵. [Klimek 2000: 637, 642 – 643, 655 – 657]

V rámci panské koalice se prohlubovaly rozpory, přestože krize s obsazením postu předsedy vlády byla zažehnána. Vzájemné vztahy uvnitř vlády stejně jako jednota v rámci agrární strany dostávaly jednu ránu za druhou (incident s demisí ministra školství Milana Hodži⁴⁶, kauza Kramář versus Beneš⁴⁷). Vzhledem těmto skutečnostem bylo rozhodnuto, že budou vypsány nové volby. Ty se konaly 27. října 1929. Zvítězili v nich agráři (15,3 %) druhá skončila sociální demokracie (13 %). Národní demokracie si polepšila na 5 %.⁴⁸

Sestavením nové vlády byl pověřen Udržal. Bylo to i kvůli tomu, že naslouchal (a povětšinou i plnil) názorům a přáním Masaryka [Klimek 1998: 231]. Nová vláda však byla prezidentem jmenována až 7. prosince. Jednalo se nakonec o vládu široké koalice, jejíž součástí byla i národní demokracie. [Klimek 1998: 239] Národní demokracie reprezentoval Josef Matoušek, kterého odmítnul prezident při sestavování vlády předchozí (vybral místo něj Nováka na základě terňa). Matoušek přebral od předchozího národnědemokratického ministra Nováka resort obchodu. Na post ministra financí, o který měla strana tradičně zájem, nastoupil staronový šéf Engliš – byl jediným úřednickým ministrem této vlády. O tom, jak silný vliv měl prezident na předsedu vlády

⁴⁵<http://vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/frantisek-udrzal-1/prehled-ministru-24657/>

⁴⁶Ministr školství Švehlovy třetí a později Udržalovy první vlády Milan Hodža podal demisi 20. února 1929. Oficiálně kvůli zdravotním důvodům. Ve skutečnosti šlo ale o ministerstvo zahraničí. Hodža o tento post stál a Benešovi do jeho řízení mluvil. Beneš sepsal seznam Hodžových „prohřešků“, jakožto ministra, a poslal jej Masarykovi. Společně potom dokázali přimět Hodžu přimět k podání demise. Masarykovi vadilo, že se Hodža měl údajně na svém ministerstvu chovat absolutisticky. [Klimek 2000: 661-663]

⁴⁷Spor vypukl po výrazné kritice Beneše, kterou Kramář pronesl (13. dubna 1929) na sjezdu národní demokracie. Ve svém projevu označil Benešovu vnitrostátní politiku za nemorální a postrádající mravnost. Ministr zahraniční reagoval bojkotem vládních zasedání a požadoval omluvu. Jejich spor měl vyřešit čestný soud. Konflikt se táhnul až do 7. března 1930. Rozřešení bylo zveřejněno právě v den Masarykových 80. narozenin. Přestože Kramář hodlal podat svá další písemná vyjádření (část jich byla už arbitry posouzena), arbitři sporu rozhodli, že další materiály už nepřijmou (na přání prezidenta věc urychleně uzavřít). Spor byl rozřešen v Benešův prospěch, přestože jeho uzavření a později i zveřejněné výsledky přinesli ještě další dohru v tisku. [Klimek 2000: 681-687]

⁴⁸[http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/\\$File/422008k03.pdf](http://www.czso.cz/csu/2008edicniplan.nsf/t/CD003EAADE/$File/422008k03.pdf)

Udržala, vypovídá, že na ministerstvo zemědělství dosadil Bohumíra Bradáče, kterého si vyžádal Masaryk, namísto Františka Staňka, kterého odsouhlasila strana (agrárníci). [Klimek 1998: 240] ⁴⁹

Kabinet měl již od začátku problémy, které měly hned několik příčin. Mezi hlavní patřila názorová roztříštěnost této velké koalice a z ní pramenící spory, pasivní premiér, který taktéž neměl nejpevnější zdraví (cukrovka) a v neposlední řadě také velká hospodářská krize, která se u nás na začátku 30. let projevovala. [Kárník 2002: 34] Obecně hospodářská krize výrazně určovala ráz zákonů, které se projednávaly ve sněmovně. Nicméně namísto rázných a zásadních rozhodnutí, která by byla zřejmě na místě, se vláda prezentovala opatrným a spíše pasivním přístupem. Řešila se zejména krize v zemědělství a to ze dvou důvodů, zemědělské problémy se ukázaly díky přicházející krizi jako první. Druhým důvodem byla skutečnost, že agrární politici a odborníci spatřovali původ hospodářské deprese právě v zemědělských otázkách, od kterých se pak odvíjely ostatní problémy. Bohužel byl tento názor nesprávný. [Kárník 2002: 73 – 74]

V dubnu 1931 podal demisi ministr financí Engliš. Z toho důvodu, že mu strany zasahují do jeho resortu. Nahrazen byl Karlem Traplem 15. dubna⁵⁰ (jednalo se opět o úřednického ministra). O jeho jmenování se zasloužil prezident, což vyvolalo odpor v některých stranách. Patřila mezi ně i národní demokracie, která měla o ministerstvo financí zájem [Klimek 1998: 286 – 287]. Situace uvnitř národní demokracie byla poměrně napjatá. Odehrával se zde boj mezi jednotlivými částmi strany. Zatímco jedna frakce (tzv. Mladá generace) inklinovala téměř až k fašismu, jiná skupina (tzv. Demokratický střed) zastávala výrazně prohradní názory. Tyto dva příklady ukazují na výrazné názorové štěpení. Čím dál silnější pozici ve straně měl František Xaver Hodáč, tomu pomohla i nešťastná událost z léta roku 1931, kdy zahynul Viktor Dyk. Současně zeslábla i pozice Karla Kramáře, zejména kvůli krizi, která stranického předsedu připravila o téměř veškeré peníze a velice mu zkomplikovala finanční situaci. [Klimek 1998: 290 – 291]

Dalším členem národní demokracie, kterého se výrazně dotkla ekonomická krize, byl generální tajemník Hlaváček. Přestože původně prosazoval silně protihradní názory, finanční situace ho přinutila žádat o pomoc Přemysla Šámala (vedl Kancelář prezidenta republiky). Pomoc mu byla poskytnuta, což zapříčinilo výraznou změnu jeho politické orientace, která vyvrcholila spoluprací s komunistickou stranou (za druhé světové války). Finanční potíže se nevyhnuly ani dalším představitelům národní demokracie – například Františku Sísovi. [Klimek 1998: 311 – 312]

⁴⁹<http://vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/frantisek-udrzal-2/prehled-ministru-24656/>

⁵⁰Stránky Vlády ČR však uvádějí datum 16. dubna 1931, viz <http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/frantisek-udrzal-2/prehled-ministru-24656/>

Premiér Udržal ztrácel už tak malou podporu nejen v rámci vládní koalice, ale i uvnitř své vlastní strany. Další ranou pro stabilitu vlády bylo vystřídání ministra Rudolfa Mlčocha, což znamenalo odchod živnostníků z koalice (vládní většina se tak snížila na 193 poslanců). Mlčoch byl nahrazen úřednickým ministrem. Předseda vlády Udržal podal demisi v říjnu 1932 (ze zdravotních důvodů). Agrárníci se rozhodli nahradit ho na postu premiéra Malypetrem. Nicméně tato výměna nebyla v souladu se zákonem, a proto musela demisi podat celá vláda. Začínalo se schylovat ke jmenování úřednické vlády, ale nakonec byla obnovena vláda široké koalice (bez živnostníků). Většina ministrů zůstala na svých postech, změny nastaly jen na ministerstvu národní obrany, kam byl dosazen Bradáč a na ministerstvu zemědělství, kde právě Bradáče vystřídal Hodža.⁵¹

Vzhledem k vrcholící hospodářské krizi bylo nevyhnutelné začít zavádět příslušené reformy a zákony (jednalo se zejména o omezení sociálních dávek, které stály stát velké částky). Proti byli sociální demokraté. Situace vygradovala až k jednáním o zmocňovacím zákoně, která byla vedena v průběhu první poloviny roku 1933. Zákon o mimořádné moci nařizovací⁵² byl přijat 9. června 1933. Byl reakcí na nástup nacistů k moci v Německu. Měl sloužit k záchraně demokracie a ne k jejímu potlačení. Zahrnoval zmocnění nejen prezidenta a premiéra, ale celého vládního kabinetu. [Gronský 2005: 227; Pánek, Tůma a kolektiv 2008: 328 – 329]

Výsledkem zmocňovacího zákona byl mimo jiné odchod (13. února 1934) národní demokracie z vlády. Vláda totiž díky němu dokázala prosadit devalvaci měny, které se snažili národní demokraté zabránit. Z tohoto důvodu odstoupil Matoušek z postu ministra, stejně jako všech patnáct poslanců opustilo parlament a celá strana přešla do opozice. Národní demokracie na vystoupení z vlády získala v tom ohledu, že se rozrůstá její členská základna a zvyšoval se počet prodaných výtisků Národních listů. [Klimek 1998: 364, 381]

Zdravotní stav prezidenta se v této době začal výrazně zhoršovat. Tato skutečnost byla o to závažnější, že se blížily prezidentské volby. Krátce před nimi prezident prodělal mozkovou mrtvici, trpěl i závažnými problémy se zrakem a pravou rukou. 29. května 1934 byl sice Masaryk znovu

⁵¹<http://vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/jan-malypetr-1/prehled-ministru-24655/>

⁵² „Vláda se zmocňuje, aby po dobu mimořádných poměrů hospodářských domácích i zahraničních, nejdéle však do 15. listopadu 1933 (zákon byl později prodloužen) nařízením upravila celní sazebník republiky československé a – pokud k tomu není zapotřebí zvláštního zákona podle předpisů ústavní listiny nebo se nejedná o zákonnou úpravu československé měny – činila opatření pro přiměřenou úpravu cen a výrobních a odbytových poměrů v průmyslu, živnostech a zemědělství, jakož i pro zachování rovnováhy v hospodářství státním, státních nebo státem spravovaných podniků, ústavů, fondů, a zařízení rovněž i ústavů, fondů nebo zařízení, jež z moci zákonné vybírají příspěvky, poplatky nebo dávky.“ [Gronský 2005: 227]

zvolen⁵³ – obdržel 327 hlasů z celkového počtu 418, když někteří národní demokraté opět odevzdali prázdné hlasovací lístky – nicméně se na něm výrazně projevovaly jeho zdravotní potíže⁵⁴. Stav jeho ruky byl tak špatný, že nebyl schopen se ani vlastnoručně podepsat. Nicméně na prezidentském postu setrval i nadále. [Klimek 1998: 383 – 391]

4. Zapojení do Národního sjednocení

Na počátku 30. let značně sílila pozice F. X. Hodáče. Jeho smířlivé postoje ve vztahu k Benešovi ale vedli ke kritice, které ho podrobilo kramářovské křídlo národní demokracie v čele se senátorem Viktorem Dykem. Tento rozkol uvnitř strany se zdál být výrazným problémem a od 5. sjezdu strany v roce 1933 se čekalo řešení situace. Stranu v této době vedli zejména Josef Matoušek a právě F. X. Hodáč. Pozice dosavadního vůdce Karla Kramáře čím dál víc slábala, což částečně zapříčinil jeho zdravotní stav (díky němu se například nezúčastnil 5. sjezdu strany). Co se samotného sjezdu strany týče, byl zde vyřízen zejména problém s radikálními členy národní demokracie. Bylo rozhodnuto, že člen strany, který je současně i členem jakéhokoliv fašizujícího hnutí, bude z národní demokracie vyloučen. [Malíř, Marek a kolektiv 2005: 606 – 607]

Na začátku roku 1934 strana vystoupila z vládní koalice (jedním z hlavních důvodů byla devalvace měny) a přešla do opozice. Toto rozhodnutí však mělo zásadní dopad na ekonomickou situaci národní demokracie. Průmyslníci, kteří ji dříve výrazně podporovali, najednou váhali, zda podporovat nevládní stranu. Po vystoupení z vlády se národní demokracie snažila poohlížet po nových spojencích. Ty našla velice záhy. Konkrétně se jednalo o Jiřího Stříbrného a jeho Národní ligu a potom také o Národní frontu, ve které měl nejsilnější postavení Radola Gajda. Národní demokracii šlo o vytvoření silné české pravicové strany. Národní fronta však nakonec dala přednost samostatnému působení a tím její účinkování v nejdůležitějších politických kruzích prakticky skončilo. 28. října 1934 potom došlo ke spojení zmiňovaných subjektů a tím vzniklo Národní sjednocení. Vedení nově vzniklé strany leželo v rukou Hodáče a Stříbrného. Spousta členů bývalé národní demokracie Národní sjednocení opustilo (zbývající realisté, někteří z představitelů demokratického středu, atd.) ať už kvůli osobě Jiřího Stříbrného nebo kvůli fašizujícím tendencím jeho části strany. Co se týče ostatních politických stran, odmítaly Národní sjednocení prakticky bez

⁵³Tou dobou mu bylo už osmdesát čtyři let.

⁵⁴Působil nejistě, zapomínal velké části projevů a přísahy atd.

výjimky (od sociálních demokratů, přes komunisty, německé strany až po republikány). I přesto, že národní demokracie přistoupila na spolupráci s fašizující organizací, jejím cílem nikdy nebylo vytvoření vlády jedné strany pod praporem fašismu. Byla příliš zakořeněná v demokratické tradici. Motivací a hlavní myšlenkou pro vytvoření Národního sjednocení byla obrana národa. [Kárník 2002: 280 – 285]

5. Závěr

Československá národní demokracie byla jedním z hybatelů vzniku naší samostatné republiky. Její činnost navazovala na mladočeskou tradici a samotná strana vznikla posléze spojením několika dalších politických subjektů, to mělo za následek silné názorové diferenciaci a posléze i štěpení, které stranu oslabovalo. Už od svého vzniku se národní demokracie profilovala jako pravicová silně nacionální strana. Období, ve kterém jsem sledoval a analyzoval osudy a počínání strany, začíná ještě v 19. století, kdy se jednalo ještě o tzv. mladočechy a končí zapojením do Národního sjednocení. Největší důraz je potom kladem na etapu mezi lety 1918 – 1934.

Cílem mé práce bylo zmapovat a zanalyzovat vývoj a působení národní demokracie na politické scéně první republiky. Dle mého názoru se mi tento cíl celkem podařilo naplnit. Původní hypotézy, se kterými jsem pracoval, byly ve velké míře vyvráceny. Očekával jsem, že důvodem, proč strana nedosahovala tak dobrých výsledků ve volbách, byla její silně pravicová orientace, ale ve skutečnosti byly tyto příčiny zcela jiné. Předpokládal jsem silné napojení na fašizující složky a skupiny v Československé republice a jejich silné začlenění do národní demokracie, což se ale nakonec ukázalo jako liché. Jednou z hypotéz, která se mi potvrdila, byla velice silná pozice vůdčích osobností ve straně a potažmo i v celé republice, které strana z velké části vděčila za svůj politický vliv.

Jedna z prvních otázek, které jsem si položil, zněla, jaké byly hlavní důvody silného volebního i koaličního potenciálu, který si strana dokázala vytvořit? Před vypuknutím první světové války a v jejím průběhu si strana dokázala vybudovat v našem politickém prostředí silnou pozici, kterou jí zajišťovaly jednak její činy a zásluhy v rámci domácího odboje a zejména její charismatičtí představitelé⁵⁵. Díky těmto výhodným faktorům vypadala prvorepubliková budoucnost pro národní demokracii velice nadějně. Nicméně skutečná situace byla zcela jiná, nejednalo se o absolutní propad do zapomnění, ale vzhledem k úspěchům a zásluhám dosaženým v boji o samostatnou Československou republiku se od národních demokratů očekávalo více než pozice páté nejsilnější prvorepublikové strany. Další otázkou, kterou jsem si kladl, bylo, proč strana nedokázala svůj potenciál (zejména volební potenciál) naplnit.

Těchto důvodů bylo více. Důležitým faktorem bylo prostředí, které nebylo této pravicové straně nakloněné, vzhledem k tomu, že Hrad měl smýšlení spíše levicové a jeho pozice v republice

⁵⁵Navíc charismatičtí představitelé s nálepkou národních mučedníků.

byla téměř neotřesitelná, nemluvě o tom, že neustálý boj mezi Hradem a národní demokracií ubíral další sympatizanty. S tím souvisí další důvod nevyužití stranických možností. Jedná se o jistou nedostatečnou taktičnost a pragmatičnost vůdčích osobností strany, díky které nebyly schopny utvářet kompromisní dohody a řešení ať už právě se skupinou Hradu nebo s ostatními politickými stranami či hnutími. Na druhou stranu právě bez oněch osobností, které těchto konsenzů nebyly schopny, by strana nedosáhla ani výsledků, které měla. Bylo to právě silné charisma, zkušenosti a zásluhy z odboje, které přisoudili straně na počátku prvorepublikové straně tak význačnou pozici a právě díky nim si dokázala tak dlouho dobu udržovat významný vliv v československé politice, i přes slabé volební výsledky.

Dalším z důvodů neuspokojivých výsledků byla vysoká míra názorové diferenciací uvnitř strany. Jednalo se sice o stranu pravicovou, nicméně vznikla spojením několika různých politických stran, což se nutně muselo projevit. Tato rozdílnost vyústila ve výrazné personální i voličské oslabení. Ať už se jedná o postupný odchod většiny původně realistických politiků ze strany nebo o odtržení moravského křídla pod vedením Jaroslava Stránského⁵⁶.

Stejně tak měla významný vliv nevhodně zvolená strategie Karla Kramáře, který po vzniku samostatné ČSR odjel na Pařížskou konferenci. Tato jednání trvala devět měsíců a po celou tuto dobu chyběl první československé vládě její premiér a zejména potom národní demokracii chyběl předseda, což bylo vzhledem k blížícím se volbám velice nešťastné. Vnitřní řízení a organizace strany úzce souvisela s jejím vznikem a později i vývojem. Vzhledem k tomu, že sestávala z různých a rozdílných částí byla její struktura značně složitá. Liberální názory, které strana prezentovala ve svém programu, fungovaly i v rámci organizační struktury strany, kde měli jednotliví členové i jednotlivé větve strany výraznou volnost.

Ačkoliv na počátku mé práce mi otázka fašistických projevů ve straně připadala spíše okrajová, v průběhu psaní jsem musel tento názor přehodnotit. Fašistické tendence se ve straně objevily v průběhu první republiky několikrát, ale z pravidla se jednalo o vlastní iniciativu jednotlivých členů nebo určité části strany. Oficiální vedení národní demokracie se k fašistickým hnutím nehlásilo, a přestože byla prosazena, i přes protesty některých vůdčích postav strany, podpora fašizujících hnutí v Národních listech, národní demokracie nebyla v žádném případě fašistickou stranou.

Trochu jiná situace nastala při zapojení do Národního sjednocení, kdy se strana spojila i se subjekty s fašistickými tendencemi. V souvislosti s touto skutečností je ale nutno zmínit, že

⁵⁶Nutno podotknout, že v tomto případě má velmi významný vliv i zmiňovaný boj proti skupině Hradu.

motivací k takovému kroku byla snaha vytvořit sjednocenou pravicovou stranu, která by se vyznačovala nacionalismem, avšak ne šovinismem. Stranu, která by se pokusila hájit národ před blížící se hrozbou z Německa, která by národ proti nepřátelům sjednotila. Částečnou motivací byla i snaha vzkřísit uvadající národní demokracii, která začínala ztrácet na svém významu. V žádném případě se nejednalo o pokus nastolit u nás fašistický totalitní režim pod vládou Národního sjednocení.

Summary:

Czechoslovak national democratic party was one of the driving forces of our independent republic. Its activities build on the youngczech tradition and party itself was established by joining of several political subjects as a strong right-wing nationalist party. I watched and analyzed the party since 19. century, when it was still called the Young Czechs, till its involvement in the National Union with most focus put on the stage between 1918 – 1934.

The goal of my theses was to map and analyze the development and operation of National democracy on the political scene of the First republic. In my opinion, I managed to achieve this goal. Stated hypotheses were mostly disproved.

I was looking for the main reasons for the strong electoral and coalition potential of National democratic party before and during First World War. This position was ensured by both party's achievements in domestic resistance and especially its charismatic leaders. The future of the party looked promising, but due to merits achieved in the struggle for an independent Czechoslovak republic, it was expected more from National democrats.

I expected, that the reason why the party would not achieve such a good results in the elections, was her strong right-wing orientation. But this was not proved true. There were other reasons and more of them. Hrad was rather leftist; its position was nearly unswerving. Constant struggle between Hrad and the National democracy pursues sympathizers. As mentioned earlier, party was formed from several smaller parties and its liberal views were applied as well in the organizational structure of the party. Due to significant freedom and opinion differences inside the party some members left. This resulted in worse electoral results as well. One more reason was inappropriately chosen strategy by Karel Kramar, who left for conference in Paris and sped there nine month. Government missed his Prime Minister, but mainly national democracy lacked his Chairman during preparation for elections

One hypothesis, which I confirmed was a very strong position of the party leaders. They were unable to achieve compromise agreements and solutions, but it was their charisma, experience and merits which have credited national democracy important position and helped the party to keep significant influence in Czechoslovak politics, despite weak electoral results.

Finally, I assumed strong connection of National democracy to the fascist groups in the Czechoslovak republic. Although this question seemed rather marginal at the beginning, I had to rethink this view. Fascist tendencies in the party occurred several times during the First Republic,

but it was usually individual member initiative only. Despite the protests of some party leaders, National democracy supported fascist movements in *Národní listy*. But official leadership of National democracy didn't support fascist movements, therefore we can say party was not fascist. The party merged with fascist tendencies subjects when participating in National Unity. The motivation was to establish united right-wing party which would defend the nation from the impending threat from Germany and unite the nation against its enemies.

Literatura a zdroje

a. Dokumenty

Ústava první republiky, tedy zákon č. 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.

Volební zákon, tedy zákon 75/1919 Sb. ze dne 31. ledna 1919, kterým vydává se řád volební v obcích republiky Československé.

b. Monografie

BALÍK, Stanislav - HLOUŠEK, Vít - HOLZER, Jan - ŠEDO, Jakub (2003). *Politický systém českých zemí 1848-1989*. Vyd. 1. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2003. 180 s. ISBN: 80-210-3307-X.

BROKLOVÁ, Eva - TOMEŠ, Josef - PEHR, Michal (2008). *Agrárníci, národní demoraté a lidovci v druhém poločase první Československé republice*. Vyd. 1. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR. 267 s. ISBN: 978-80-86495-47-7.

CABADA, Ladislav - Šanc, David (2003). *Český stranický systém ve 20. století*. Vyd. 1. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. 223 s. ISBN: 80-86898-50-4.

ČECHUROVÁ, Jana (1997). *Alois Rašín: dramatický život českého politika*. Vyd. 1. Praha: Argo. ISBN: 80-7203-061-2.

GALANDAUER, Jan (1988). *Vznik Československé republiky 1918: programy, projekty, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: Svoboda. 344 s.⁵⁷

GRONSKÝ, Ján (2005). *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa 1914-1945 - I. díl*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 584 s. ISBN: 80-246-1027-2.

KÁRNÍK, Zdeněk (2000). *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl 1. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918-1929)*. Vyd. 1. Praha: Libri. 571 s. ISBN: 80-7277-027-6.

⁵⁷ ISBN nevedeno.

- KÁRNÍK, Zdeněk (2002). *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl 2. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935)*. Vyd. 1. Praha: Libri. 577 s. ISBN: 80-7277-027-6.
- KÁRNÍK, Zdeněk (2003). *České země v éře První republiky (1918-1938). Díl 3. O přežití a o život (1936-1938)*. Vyd. 1. Praha: Libri. 803 s. ISBN: 80-7277-119-1.
- KLIMEK, Antonín (1996). *Boj o Hrad 1. část. Hrad a Pětka : vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. Vyd. 1. Praha: Panevropa. 432 s. ISBN: 80-85846-06-3.
- KLIMEK, Antonín (1998). *Boj o Hrad 2. část. Kdo po Masarykovi? : vnitropolitický vývoj Československa 1926-1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*. 1. vyd. Praha: Panevropa. 591 s. ISBN: 80-86130-02-9.
- KLIMEK, Antonín (2000). *Velké dějiny zemí koruny české. Sv. XIII., 1918-1929*. Vyd. 1. Praha, Litomyšl: Paseka. 432 s. ISBN: 80-7185-328-3.
- KLIMEK, Antonín (2002). *Velké dějiny zemí koruny české. Sv. XIV., 1929-1938*. Vyd. 1. Praha, Litomyšl: Paseka. ISBN: 80-7185-425-5.
- KLIMEK, Antonín (2003). *Vítejte v první republice*. Vyd. 1. Praha: Havran. ISBN: 80-86515-33-8.
- KLIMEK, Antonín - NOVÁČKOVÁ, Helena - POLIŠENSKÁ, Milena - ŠŤOVÍČEK, Ivan (1994). *Vznik Československa 1918. Dokumenty československé zahraniční politiky*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů. 439 s. ISBN: 80-85864-07-X.
- KOSATÍK, Pavel (2010). *Čeští demokraté : 50 nejvýznamnějších osobností veřejného života*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta. ISBN: 978-80-204-2373-3.
- MALÍŘ, Jiří - MAREK, Pavel a kolektiv (2005). *Politické strany: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a v Československu 1861-2004, Díl 1: 1861-1938*. Vyd. 1. Brno: Doplněk. ISBN: 80-7239-178-X.
- OLIVOVÁ, Věra (2000). *Dějiny první republiky*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 355 s. ISBN: 80-7184-791-7.
- PÁNEK, Jaroslav - TŮMA, Oldřich a kolektiv (2008). *Dějiny českých zemí*. Vyd. 1. Praha : Karolinum. 487 s. ISBN: 978-80-246-1544-8.
- PEROUTKA, Ferdinand (2003). *Budování státu 1-2*. Vyd. 1. Praha: Academia. 867 s. ISBN: 80-200-

1095-5.

PEROUTKA, Ferdinand (2003). *Budování státu 3-4*. Vyd. 1. Praha: Academia. 961 s. ISBN: 80-200-1122-6.

RAŠÍN, Alois (1994). *Paměti Dr. Aloise Rašína / Z otcových zápisků sestavit Ladislav Rašín*. Vyd. 2. Brno: Bonus. ISBN: 80-901693-4-1.

ŠETŘILOVÁ, Jana (1997). *Alois Rašín. Dramatický život českého politika*. Vyd. 1. Praha: Argo. 173 s. ISBN: 80-7203-061-2.

VODIČKA, Karel - CABADA, Ladislav (2003). *Politický systém České republiky. Historie a současnost*. Vyd. 2. Praha: Portál. 374 s. ISBN: 80-7178-718-3.

c. Články

HOLZER, Jan (1997). První a Druhá československá republika - úvod do komparace stranických systémů. *Politologický časopis*, č. 4/1997, s. 330-351. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. ISSN 1211-3247.

RATAJ, Jan (2009). Národní demokracie jako alternativa zakladatelské koncepce československé demokracie. *Moderní dějiny*, 2009, roč. 17, č. 2, s. 509-518. ISSN 1210-6860.

d. Internetové zdroje

ČECHUROVÁ, Jana. Rašínův vztah ke státu a k politice. *Centrum pro ekonomiku a politiku* [online]. 2003, [cit. 2012-26-12]. Dostupné z <http://cepin.cz/cze/prednaska.php?ID=397>.

LUSTIGOVÁ, Martina. Karel Kramář – osudy prvního československého premiéra. *Český rozhlas* [online]. 2007, [cit. 2012-26-12]. Dostupné z <http://www.radio.cz/cz/rubrika/special/karel-kramar-osudy-prvniho-ceskoslovenskeho-premiera>

Český statistický úřad: <http://www.czso.cz/>

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky: <http://www.psp.cz/>

Pražský hrad: <http://www.hrad.cz/>

Právní server LexData: <http://lexdata.abcsys.cz/>

Senát Parlamentu České republiky: <http://www.senat.cz/>

Vláda České republiky: <http://www.vlada.cz/>

Národní listy – internet národní knihovny:

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/PShowPeriodical.do?id=12220&it=0>

Seznam příloh:

Příloha číslo 1: Typy vládních koalic v první republice

Příloha číslo 2: Seznam vlád první republiky mezi lety 1918 – 1934

Přílohy:

Příloha č. 1: Typy koalic za první republiky

Rudo – zelená koalice. Název této koalice byl odvozen od zelené pravicové agrární strany a rudé sociálně demokratické a socialistické strany. Jejím předsedou byl Vlastimil Tusar. Stejně složení, co se stran týče, měla první i druhá Tusarova vláda.

Koaliční strany:

Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu

Československá sociálně demokratická strana dělnická

Československá strana národně socialistická

[Kárník 2000: 72 – 73]

Všenárodní koalice. Jedná se o vládu pěti v té době nejvýznamnějších politických stran, které pocházeli z různých částí politického spektra. Tato vláda se v Československu dostala k moci třikrát. Předsedou vlády byl nejdříve Edvard Beneš a později dvakrát Antonín Švehla.

Koaliční strany:

Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu

Československá sociálně demokratická strana dělnická

Československá strana národně socialistická

Československá strana lidová

Československá národní demokracie

[Klimek 1996: 230 – 232]

Panská koalice (neboli celně – kongruová neboli občanská). Strany, které se účastnily této vlády, byly všechny nesocialistické. Poprvé v historii samostatného Československa byly v této vládě i německé strany. Předsedou byl Antonín Švehla a po něm František Udržal.

Koaliční strany:

Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu

Československá strana lidová

Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská

Německý svaz zemědělců

Německá křesťansko sociální strana lidová

Hlinkova slovenská ľudová strana

Československá národní demokracie

[Klímek 1998: 104]

Široká koalice. Jednalo se o seskupení politických stran, které se nacházely třeba úplně na opačné straně politického spektra. Do těchto koalic (v prvorepublikové historii došlo k sestavení široké koalice hned sedmkrát) byli zahrnuti všechny relevantní politické strany.

Postupem času se v široké koalici vystřídaly tyto politické subjekty:

Československá národní demokracie

Československá strana lidová

Československá strana národně socialistická

Československá sociálně demokratická strana dělnická

Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská

Národní sjednocení

Německá křesťansko sociální strana lidová

Německá sociálně-demokratická strana dělnická

Německý svaz zemědělců

Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu

[Klímek 2002: 32 – 35]

Příloha č. 2: Seznam vlád 1. Československé republiky mezi lety 1918 – 1934

Vláda Karla Kramáře (14. října 1918 – 8. července 1919)

Vláda Vlastimila Tusara I. (8. července 1919 – 25. května 1920)

Vláda Vlastimila Tusara II. (25. května 1920 – 15. září 1920)

Vláda Jana Černého I. (15. září 1920 – 26. září 1921)

Vláda Edvarda Beneše (26. září 1921 – 7. října 1922)

Vláda Antonína Švehly I. (7. října 1922 – 9. prosince 1925)

Vláda Antonína Švehly II. (9. prosince 1925 – 18. března 1926)

Vláda Jana Černého II. (18. března 1926 – 12. října 1926)

Vláda Antonína Švehly III. (12. října 1926 – 1. února 1929)

Vláda Františka Udržala I. (1. února 1929 – 7. prosince 1929)

Vláda Františka Udržala II. (7. prosince 1929 – 29. října 1932)

Vláda Jana Malypetra I. (29. října 1932 – 14. února 1934)

Vláda Jana Malypetra II. (14. února 1934 – 4. června 1935)⁵⁸

⁵⁸<http://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1918-1938-csr/>